

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Petra Majdič Simonič

**Reprezentacije partizanstva in domobranstva: Razdeljenost Belokranjcev v spletnih
komentarjih lokalnega časopisa**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Petra Majdič Simonič

Mentorica:izr. prof. dr. Maruša Pušnik

**Reprezentacije partizanstva in domobranstva: Razdeljenost Belokranjcev v spletnih
komentarjih lokalnega časopisa**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

HVALA,

*mentorici izr. prof. dr. Maruši Pušnik za vzpodbudo, usmeritve, strokovno pomoč in
mentorstvo v pravem pomenu besede,*

mami Darinki in atiju Marjanu, ker sta ves čas verjela vame,

Iztoku za oporo ...

in tebi, dragi moj Brin, za motivacijo: tole je zate.

Reprezentacije partizanstva in domobranstva: Razdeljenost Belokranjcev v spletnih komentarjih lokalnega časopisa

V diskurzu kolektivnega spomina slovenske družbe so se zgodili ključni premiki, zaradi katerih se je spremenilo pojmovanje dogodkov iz časa 2. sv. vojne in po njej, reinterpretacije in reprezentacije pa so povzročile spreminjanje in redefiniranje zgodovinskih dejstev. Četudi je v svetu razplet 2. sv. vojne jasen, zmagovalci in poraženci pa jasno determinirani, v Sloveniji nimamo sprejetega splošnega konsenza o tem. Družba je posledično razdeljena na simpatizerje partizanstva in simpatizerje domobranstva, ostra delitev pa se manifestira v različnih oblikah in se kaže na različnih nivojih. Diplomaska naloga prek teoretičnih nastavkov pojasni, kateri so ključni dejavniki za razdeljenost ljudi in pri tem izpostavi kolektivni spomin, travmo, politično instrumentalizacijo spomina ter tri dominantne reprezentacije partizanstva in domobranstva. V empirično-analitičnem delu pa ponudi praktični prikaz razdeljenosti ljudi, in sicer v spletnih komentarjih pod dvema prispevkoma lokalnega časopisa. Me bralci je opazna visoka stopnja razdeljenosti, v komentarjih pa se pokažejo vsi v teoretičnem delu naštetih dejavniki.

KLJUČNE BESEDE: kolektivni spomin, travma, partizanstvo, domobranstvo, reprezentacije.

Representations of the Partisan movement and the Home Guard: Division of people of Bela krajina in local newspaper online comments

Some key developments occurred in the discourse of collective memory of Slovenian society that have changed the perception of the events during and after World War II. reinterpretations and representations have resulted in a change and a redefinition of historical facts. Even though a worldwide consensus on the outcome of World War II has been made, in Slovenia we have never reached a general consensus. Consequently, the society is divided into Partisan movement sympathizers and Home Guard sympathizers. Sharp and quite hostile division is manifested at different levels. In its theoretical part, this thesis clarifies the key factors of the division of people, highlighting collective memory, trauma, political instrumentalization of memory and three dominant representations of the Partisan movement and the Home Guard. The analysis makes a practical demonstration of the division of people in online comments below two local newspaper articles. There is a high degree of division between readers, and the comments include all the factors presented in the theoretical part.

KEY WORDS: collective memory, trauma, Partisan movement, Home Guard, representations.

KAZALO VSEBINE

1	Uvod	6
2	Individualni spomin o vit okoli individualnega	7
2.1	»Spomin skupine« ali »spomin v skupini«?	7
2.2	Individualne konstrukcije spomina se srečajo s kolektivnimi	11
2.3	Komunikacijski spomin z »lebdečo praznino«	12
3	Zgodovinska travma	13
3.1	Travmatično spominjanje, pozabljanje, a tudi podoživljanje	14
3.2	Nezmožni pozabiti in živeti v miru	15
4	Politična instrumentalizacija spomina	16
4.1	Ideološki boji kot politična vloga preteklosti v sedanjosti	16
4.2	Mediatizacija spomina in vloga medijev pri spominjanju	17
5	Kulturno-zgodovinski kontekst	19
6	Reprezentacije partizanstva in domobranstva	22
6.1	Dva dominantna diskurza nasprotujočih si ideoloških pozicij	22
7	Kritična diskurzivna analiza na primeru spletnih komentarjev	24
7.1	Metodološki oris raziskave	24
7.2	Ideološka (proti)pozicioniranost komentarjev	25
7.3	Travmatiziran in politično instrumentaliziran spomin komentatorjev	29
8	Diskusija	34
9	Zaključek	37
10	Literatura	40

1 Uvod

Kljub temu, da je v svetu razplet 2. svetovne vojne jasen, se zdi, da v Sloveniji ni tako. Če večji del sveta jasno determinira zmagovalce in poražence, zločince in žrtve šestletnega svetovnega spopada sredi prejšnjega stoletja, pa je slovenska družba glede tega razdeljena. Razdeljene so sicer vse sodobne družbe, vsaka od njih ima svojevrstno nekonsenzualno točko, v našem primeru, podobno kot v večini vzhodnoevropskih držav, pa je ta takšna, ki je drugod sicer splošno sprejeta.

Senca dvoma je na vse skupaj padla po koncu vojne. Kaj točno se je zgodilo v diskurzu slovenskega nacionalnega spomina? Kako so zmagovalci čez noč postali ne le poraženci, pač pa celo zločinci? V kolektivnem spominu Slovencev je prišlo do ključnih premikov, zaradi katerih se je spremenilo pojmovanje in dojemanje dogodkov iz časa druge svetovne vojne in prvih let po njej. Posledično so ljudje danes ločeni, zavzemajo nasprotujoči si ideološki poziciji, postavljeni okoli delitve političnih strank na desne in leve. Tako na eni strani simpatizirajo s partizanstvom, na drugi pa z domobranstvom.

Z diplomsko nalogo na temo kolektivni spomin in travma v novih medijskih okoljih želim preko obeh temeljnih pojmov diskutirati o ideološki ločenosti ljudi glede partizanstva in domobranstva, kar bom skušala praktično prikazati z analizo spletnih komentarjev.

Z nalogo želim izpostaviti nekonsenzualno točko slovenske družbe, saj v Sloveniji še vedno ni bil sprejet skupni konsenz o času 2. svetovne vojne, to pa se posledično kaže v medijih in občinstvih. S tem prihaja do reinterpretacij zgodovine, podobe preteklosti so izrazito enostranske, kar med obema poloma povzroča in spodbuja razdeljenost in napetost. To se izraža celo tako, da se komentarji z delitvijo na eno ali drugo stran pojavijo tudi pri prispevku, ki vsebinsko ni neposredno povezan s to temo. Raziskovanje bom aplicirala na lokalno okolje Bele krajine, ki ima izrazitejšo partizansko tradicijo, saj se je v njej odvilo nekaj zanj ključnih dogodkov. Obenem pa meji na področje Dolenjske, kjer so se v ključnem zgodovinskem obdobju precej zgodaj kazali zametki domobranstva.

Diplomsko delo bo sledilo dvema raziskovalnima vprašanjem. Medtem ko bo teoretični del odgovaljal na vprašanje (1) »Kateri so dejavniki za razdeljenost bralcev časopisa glede partizanstva in domobranstva?«, pa bo empirično-analitični skušal podati odgovor na vprašanje (2) »Kako se kaže razdeljenost belokranjske populacije v spletnih komentarjih?«. Teoretični del bo metodološko temeljil na pregledu literature, empirično-analitični pa na kritični analizi diskurza.

V teoretičnem delu bom najprej prek Halbwachsa in Assmanove predstavila kolektivni spomin in njegove formate ter izpostavila razliko med individualnim in kolektivnim oz. družbenim spominom. Prek Huysenovega spominjanja in Corcoranove politične instrumentalizacije spomina se bom osredotočila na to, kako je organizirano spominjanje v naši družbi, kako danes vidimo dogodke iz preteklosti, kateri so razlogi za povečano zanimanje za preteklost in kako kulturni spomin postane aktivna sestavina trenutne politike. Izpostavila bom travmo in travmatično spominjanje, zaradi katerega je družba nesposobna pozabiti in zaživeti v miru. Prek članka Pušnikove in temeljnih del Kirna ter Komelja pa bom povzela teze o ideoloških bojih, nasprotujočih si ideoloških pozicijah in dominantnih diskurzih, ki so privedli do reinterpretacij in reprezentacij preteklosti. Ker bom raziskovanje aplicirala na lokalno okolje Bele krajine, bom orisala tudi kulturno-zgodovinski kontekst le-te. Nato pa bom analizirala komentarje pod dvema prispevkoma v spletni izdaji lokalnega časopisa, in sicer s kritično diskurzivno analizo. Ta je namreč osredotočena na družbene odnose znotraj jezikovnih oblik, na relacije med jezikom in družbo ter analizo in analiziranimi praksami.

S pomočjo teh teoretičnih smernic bom razložila, kje tičijo vzroki za to, da se pod novinarskim prispevkom bijejo tako hudi boji med bralci, z analizo komentarjev pa bom prikazala, na kakšen način se kaže razdeljenost med njimi.

2 Individualni spomin ovit okoli individualnega

Po Halbwachsu (2003) se naš spomin deli na individualnega in kolektivnega. Prek obeh bom postavila temelje razumevanju hegemonične nekonsenzualnosti reprezentacij slovenske preteklosti in polpreteklosti glede partizanstva in domobranstva.

2.1 »Spomin skupine« ali »spomin v skupini«?

Upoštevajoč Halbwachsovo tezo (2003), da obstajata individualni in kolektivni spomin, lahko prek obeh iščemo vzroke za razdeljenost bralcev časopisa na partizanstvo in domobranstvo. Obe vrsti se namreč prepletata, saj smo po Halbwachsu ljudje udeleženi v obeh. Glede na to, v kateri vrsti spomina smo v danem trenutku, pa se bomo postavili v nasprotujoči si držji (Halbwachs 2003, 55–56). Pri tem je pomembno tudi vedeti, da kolektivni spomin ovija individualnega, a se z njim ne meša. Po drugi strani pa individualni spomin prav tako ni zaprt, pri evociranju lastne preteklosti se namreč ljudje pogosto sklicujemo na spomine drugih in se opiramo na družbeno konstruirane »orientacijske točke«. Individualni spomin celo ne more delovati brez instrumentov – besed, idej –, ki izvirajo iz okolja in ne nas samih.

Avtorjev primer lahko neposredno impliciramo na raziskovalni fokus diplomske naloge. V naši nacionalni skupini so se namreč tekom našega življenja odvili številni dogodki, ki se jih spominjamo, spoznali pa smo jih preko drugih: časnikov ali pričevanj drugih, neposredno vpletenih vanje. So del spomina nacije, mi pa tam nismo bili fizično navzoči (Halbwachs 2003, 56). Za dogodke iz obdobja 2. sv. vojne lahko trdimo točno to. Večina izmed nas jih ni doživela, a se jih spominjamo. Z njimi smo bili seznanjeni iz različnih gradiv – knjig, učbenikov ali sredstev popularne kulture in pričevanj tistih, ki so bili del njih; posredno ali neposredno. Da bi te dogodke priklicali v spomin, moramo v popolnosti zaupati spominu drugih, mi pa največkrat o njih ne vemo nič drugega kot to, da gre za dogodke iz preteklosti. Halbwachs temu pravi, da s seboj nosimo »prtljago zgodovinskih spominov«, ki so pravzaprav sposojeni spomin in ne naš lastni. Ta spomin pa lahko povečujemo s konverzacijo ali branjem (Halbwachs 2003, 56).

Upali bi si pomisliti, da bralci časopisa s komentarji povečujejo svojo prtljago, s katero nosijo zgodovinske spomine in z delitvijo na partizanstvo in domobranstvo v komentarjih evocirajo svojo preteklost.

Omenjeni dogodki so sicer za nacionalno mišljenje izredno pomembni, saj so s svojo sledjo spreminjali institucije, poleg tega pa jih podpira močno izročilo. To živi na nekem geografskem območju, pa tudi znotraj družbenih skupin – denimo v političnih strankah, poklicnih razredih ter znotraj družin in pri ljudeh, »ki so osebno poznali njihove priče« (Halbwachs 2003, 56–57). Zdi se, da to izročilo nosi ključni pomen za pozicioniranje posameznika znotraj reprezentacij partizanstva in domobranstva. Avtor temu pravi pojmi in simboli, ki se nam predočujejo v popularni obliki in si jih lahko zamišljamo, ne moremo pa se jih spominjati.

Dokler smo del neke skupine, nam ni tuje ne to, s čimer se je skupina ukvarjala, ne to, kar se je v njej zgodilo, niti to, kar jo je preoblikovalo, preden smo stopili v njo. A če hočemo spomin na tak dogodek obuditi v celoti, moramo zajeti in upoštevati vsak najmanjši delček te spominske celote. Ne le naše stališčne smernice, pač pa tudi druge. Kot pravi Halbwachs, moramo »primerjati vse popačene in delne reprodukcije, katerih predmet obstaja pri vseh članih skupine. Nasprotno pa so moji osebni spomini v celoti moji, v celoti v meni.« (Halbwachs 2003, 57)

Popačenost in delnost nas pripeljeta do prvega pomembnega pojma za diskusijo v tej diplomski nalogi, to je rekonstrukcija spomina. Ključno je namreč vedenje, da je zgodovina

vedno konstrukcija preteklosti, saj do nje ne dostopamo neposredno, pač pa je naš spomin v največji meri rekonstruiran. Rekonstruiramo ga s podatki iz sedanjosti in s tistimi iz prejšnjih dob, v katerih se je preteklost že tako predrugačila (Halbwachs 2003, 75). Če bi prek spomina prišli v neposreden stik z dogodkom, bi se ta spomin močno razlikoval od tega, ki ga ustvarimo ob pripovedovanju, pričevanju in izpovedi drugih. A ker težko ločimo med prvimi in drugimi spomini, Halbwachs pravi, da lahko spomine poimenujemo »reprezentacije, ki vsaj deloma temeljijo na pričevanjih in sklepanjih«. Ti spomini so veliko bolj družbeni oziroma zgodovinski, saj od otroških let prek stika z odraslimi ponovno najdemo in preciziramo spomine, ki bi jih sicer izgubili (Halbwachs 2003, 76).

To dokazuje, kako pomembno vlogo odigra živa vez med generacijami, saj otrok poleg staršev s starimi starši dostopa do še bolj oddaljene preteklosti. Poleg tega pa so stari starši svoj pečat pustili že na naših starših, le da mi tega nismo opazili, saj smo bili bolj pozorni na to, kar generacije ločuje in ne povezuje. Če so starši določen čas pred nami, jih mi v nekem trenutku prehitimo in takrat se nam zdijo, kot da so (že) v preteklosti (Halbwachs 2003, 73). To pomeni, da svoje prednike v nekem obdobju dojemamo kot prihodnost, kot nekaj, kar nas še čaka, in nato prek sedanjosti postanejo nekaj, kar je za naše dožemanje situirano v zgodovini. In vse, kar je povezano z njimi in kar nosijo seboj, za nas postane stvar preteklosti.

Torej za svojo preteklo zgodovino jemljemo to, kar se je zgodilo našim starim staršem in staršem. Povzemamo jo prek njihovih pričevanj in izročila, ki je živo znotraj družine, in jo kasneje ponotranjimo prek dejstva, da so že subjekti sami del preteklosti. Zgodovine ne moremo enačiti s kolektivnim spominom. Zgodovina je namreč nabor dejstev, katerim je bilo v spominu ljudi namenjenega največ prostora, medtem ko so dogodki iz preteklosti, predstavljeni v knjigah in šolskih učnih načrtih, izbrani in določeni glede na neke nujnosti in pravila. Vse to predstavlja neovrgljive temelje za to diplomsko delo, saj nam pomaga razumeti, zakaj se ljudje tako močno oklepamo ene razlage preteklosti. Interpretacije nekega zgodovinskega dogodka na eni strani padejo pod vpliv prezentacij naših prednikov, torej znotraj družine, medtem ko na drugi strani, kot denimo v sklopu vsebine učnih načrtov, sledijo prevladujočim strujam družbe, v katerih živimo. Kot bi se naše dožemanje zgodovine ves čas vrtelo v nekem krogu, od primarne socializacije znotraj družine do nekih vsesplošnih diskurzov, ki nas ovijajo kasneje.

Pušnikova (2005) to imenuje »igra kroženja različnih reprezentacij«, znotraj katere je zgrajen kolektivni spomin. S tem namreč nastajajo različne oblike kolektivnih mentalnih struktur v

neki družbi, ki so odvisne od komuniciranja in omenjenega kroženja (Pušnik 2005, 408). Wertsch (2008) pa medtem izpostavi narativno organiziranost kolektivnega spomina, saj po njegovem ravno naracija oblikuje reprezentacije preteklosti. Kolektivni spomin jemlje kot tekst oz. tekstualne vire. Naracije ne more biti brez naratorjevega glasu oz. njegovega stališča, temu so dodani še številni drugi glasovi (oz. stališča), tekstualni viri pri tvorjenju te naracije pa so bili uporabljeni že pri drugih osebah. Naracija je tako vedno polovično tuja, je tudi od drugih ljudi, pod vprašaj pa postavlja koordinacijo naratorjevega glasu z ostalimi znotraj tekstualni virov (Wertsch 2008, 122). Ob bok Wertschevi naraciji lahko postavim reinterpretacije, ki niso le naše, pač pa so jim primešani mnogi glasovi – stališča, ki se skozi kroženje v času naše primarne socializacije, znotraj družinskega okolja in kasneje prevladujočega diskurza, pridružijo našim ali jih celo nadvladajo.

Ne samo cirkulacija, pri kolektivnem spominu je pomembna predvsem njegova kontinuiranost, še pravi Halbwachs. Zgodovina je namreč nadaljevanje izročila, ki se konča z razkrojitvijo kolektivnega spomina. Je pa zelo pomembno, da postavi most med preteklostjo in sedanjostjo ter ponovno vzpostavi kontinuiteto (Halbwachs 2003, 85–86). Ta je ena od temeljnih razlik med zgodovino in kolektivnim spominom. Za slednjega je namreč značilna kontinuiranost, ki pa ni umetna, pač pa od preteklosti izlušči to, kar je živo v zavesti neke skupine. Zgodovina pa riše jasne ločnice med časovnimi enotami, »deli niz stoletij na obdobja« (Halbwachs 2003, 87). Dogodki po 2. sv. vojni so se zgodovinsko končali pred več kot sedmimi desetletji, interpretacije o njih, predvsem pa reprezentacije partizanstva in domobranstva, pa kot izluščene iz preteklosti še naprej žive v zavesti ljudi.

Vse do zdaj napisano dokazuje, kako kompleksen in dinamičen pojem je kolektivni spomin. Težko ga uokvirim v zgolj eno definicijo; s Halbwachsovo sem se približala razumevanju, ki mi bo v pomoč v empirično-analitičnem delu diplomske naloge. Pomembno pa je zavedanje, da kolektivitete nimajo spomina same po sebi (Bartlett v Wertsch 2008, 121). Na spomin posameznika ključno vpliva družbeni kontekst, v katerem deluje. Družba namreč postavlja ostre meje, znotraj katerih mora potekati proces spominjanja, s tem pa močno vpliva tako na način, kot tudi vsebino spomina. Bartlett (v Wertsch 2008, 121) tako pravi, da ne obstaja »spomin skupine«, pač pa »spomin v skupini«. S tega stališča je spomin posredovan družbeno, skozi manjše skupinske interakcije, in instrumentalno, vključujoč ljudi in instrumente spomina (Wertsch 2008, 121).

2.2 Individualne konstrukcije spomina se srečajo s kolektivnimi

Zaradi številnih pomislekov, da kolektivni spomin kot tak sploh ne obstaja, je Assmannova predlagala kategoriziranje štirih formatov spomina: poleg individualnega še družbeni, politični in kulturni spomin.

Družbeni spomin je tisti, s katerim so naši individualni spomini nenehno v interakciji. To pomeni, da svoje spomine delimo ne le z družinskimi člani, prijatelji in sosedi, pač pa tudi z našimi vrstniki, ki jih morda nismo še nikoli srečali, a skupaj z njimi tvorimo neko starostno obdobje (Assmann 2004, 22). Avtorica poda pojem generacijski spomin, pri katerem gre za spominjanje posameznikov približno enake starosti, ki so ob doživljanju enakih zgodovinskih dogodkov razvili skupna prepričanja, vrednote, navade in vedenja. Znotraj ene generacije posamezniki vidijo sebe kot povsem drugačne od drugih, hkrati si delijo neka tiha znanja, ki niso nikoli eksplicitna članom druge generacije. Komunikacija med različnimi generacijami pa je močno ovirana zaradi teh nevidnih mej, postavljenih zaradi časovnosti izkušnje. Starost je namreč ključna distinkcija različnih generacij, spomin znotraj ene od njih pa je pomemben za konstituiranje individualnega spomina posameznika, saj se identiteta generacije težko spreminja (Assmann 2004, 23). Podobno kot sem zgoraj na primeru otrok, staršev in starih staršev pokazala, kako pomembna je živa vez med generacijami znotraj družine, tako zdaj postane jasno, da z družbenim spominom (in generacijskim znotraj njega) dostopamo do preteklosti in določenih interpretacij tudi med svojimi vrstniki, četudi jih nismo nikoli srečali. Torej bodo določene generacije interpretirale dogodke po 2. sv. vojni drugače od ostalih in bodo glede na prepričanja znotraj njih samih oblikovale svoje prezentacije. Starostna distinkcija pa je tista, ki ovira komunikacijo med njimi in bi jo lahko prepoznali tudi kot vzrok za besedne kolizije v spletnih komentarjih glede partizanstva in domobranstva.

Politični spomin Assmannova pojasni z razlikovanjem med individualnim in družbenim spominom na eni ter političnim in kulturnim spominom na drugi strani. Loči jih časovni razpon. Medtem ko se prva dva oklepata ljudi in utelešata njihove interakcije, slednja dva temeljita na bolj trajnih nosilcih pomenov in materialnih reprezentacijah, ki iz generacije v generacijo prenašajo neka vedenja o določenem zgodovinskem dogodku na neizobraževalen in organiziran način. Na prehodu k dolgotrajnejšemu spominu ta postaja institucionaliziran, politični spomin pa za razliko od družbenega, ki se ukvarja s spominjanjem posameznika, raziskuje vlogo spomina na ravni formiranja ideologije ter njegov vpliv na nastanek kolektivne identitete. Torej če se družbeni spomin pogloblja v posameznika in specifične zgodovinske situacije, se politični spomin dotika predvsem institucij, držav in nacij ter

njihove vloge v določenih političnih vzgibih ter formiranju skupinske identitete (Assmann 2004, 25).

Na tem mestu je relevantno poudariti, da institucije in kolektivitete za razliko od posameznikov "nimajo" spomina, pač pa ga "delajo" oz. "vzdržujejo" s pomočjo t. i. spominskih znakov – Assmannova naniza simbole, tekste, podobe, rituale, obrede, spomenike –, s katerimi gradijo svojo identiteto (Assmann 2004, 26). Sturkenova (2007) temu pravi tehnologije spomina, ki zavzemajo različne oblike – od fotografij do arhitekture, različnih dokumentov, spomenikov, talismanov in suvenirjev. Vsi imajo skupno to, da pomembno prispevajo k razumevanju razmerja med spominom in politiko (Sturken 2007, 18). Spomini, ki jim uspe dolgo preživeti med posamezniki in kolektivitetami, pa so pogosto v nasprotju z zgodovinskim diskurzom, ki je institucionalno širjen od zgoraj navzdol, izpostavlja Anderson (2001, 22). Ne le, da je pri političnem spominu najbolj viden preskok od individualnega h kolektivnemu, v oči bode predvsem njegova večplastnost, saj se v njem oblikuje pravi mali konglomerat različnih sil – institucionalnih, kolektivnih, zgodovinskih. Politični spomin je ravno zaradi svoje kolektivnosti tako pisan in ponuja vpogled v več različnih sfer. Od tega, kako se spominjajo celotne skupine – kolektivitete, do tega, kako te gradijo svojo identiteto in kako jo izražajo. Reprezentacije domobranstva in partizanstva pa so točno to: spominjanje neke skupine, prek katerega ta gradi svojo identiteto in jo izraža na vseh nivojih.

O političnem spominu oz. politični instrumentalizaciji tega bom podrobneje govorila v nadaljevanju diplomske naloge, na tem mestu je smiselno osvetliti še zadnji format spomina po Assmannovi (2004), in sicer kulturni spomin. Avtorica poudari, da je ta v primerjavi s političnim obsežnejši in kompleksnejši, ključno vlogo pri njem pa odigrajo materialni mediji, kulturni artefakti in pripomočki za shranjevanje informacij. Če so te pravilno shranjene, vstopijo v arhiv kot kulturni spomin (Assmann 2004, 31–32).

2.3 Komunikacijski spomin z »lebdečo praznino«

Teorija Assmannove sloni na Halbwachsovem konceptu kolektivnega spomina, ki smo ga predstavili uvodoma. Njen soprog Jan Assman (1995) pa jo je nadgradil še z dodatno diferenciacijo komunikacijskega in kulturnega spomina. Prvi temelji na kolektivnem spominu, ki ga ustvarjamo pri vsakodnevni komunikaciji in je kratkotrajen, neformalen ter neorganiziran, zanj pa je značilna izmenjava vlog in tematska nestabilnost. Omejen je tudi časovno, saj obstaja od 80 do 100 let. Po drugi strani je za kulturni spomin značilna distanca od vsakdana, saj je vezan na zgolj eno skupino in definiran skozi identifikacijsko odločitev v

pozitivni ali negativni smeri. Je formalen, stalno organiziran in objektivni (Assmann v Pentzold 2009, 258–259). Na prvi pogled se zdi, da reprezentacije partizanstva in domobranstva v obliki spletnih komentarjev sodijo v enega in drugega. Ali je res tako, bo pokazala nadaljnja razprava, zagotovo pa drži, da je razlika med komunikacijskim in kulturnim spominom zelo pomembna.

Vansina (1985) jo je poimenoval »fenomen historičnih spominov brez sistemov pisanja« in pri tem uvedel pojem »lebdeče praznine«. Medtem ko imamo o nedavnih dogodkih precej informacij, o tistih pred njimi vemo precej manj, saj se po avtorjevem mnenju pojavi »lebdeča praznina«. Ljudje po avtorjevem prepričanju namreč nedavno preteklost izražamo v interaktivni komunikaciji, ki se vse bolj oddaljuje v ozadje, informacije o njej pa se reducirajo. To vrzel generacijsko prenašamo. Ta tranzicijski model je z analizo komunikacije skupine, katere zgodovinska zavest je še vedno v teku, ponudil klasifikacijo dveh poglavitnih komunikacijskih postopkov: (1) novice, h katerim sodijo pričanje, sanje in govorice, ter (2) interpretacije, h katerim štejemo spominjanje, komentiranje in govorno umetnost (Vansina v Pentzold 2009, 260).

Na podlagi te klasifikacije lahko razvrstim spletne komentarje, v katerih se kaže razdeljenost bralcev časopisa, v drugi postopek. Poleg tega pa postane kristalno jasno, da je »konstrukcija spomina sporazumna in vedno družbeno kontrolirana, /.../, korpus zapomnjenih informacij pa je skupnostni družbeni bazen z mrežo akterjev, ki stojijo za njim« (Vansina v Pentzold 2009, 260).

Ali bomo nekoč imeli enotni spomin, je težko reči. Huyssen (2000) je razmišljal, da bomo ljudje morda nekoč razvili nek »globalni spomin, vendar ta ne bo univerzalen, pač pa heterogen, saj je spomin najbolj odvisen od zgodovine posameznih nacij« (Huyssen 2000, 35).

3 Zgodovinska travma

Pravkar smo se srečali z omembo oz. razlikovanjem bolj in manj oddaljene preteklosti. Pojem polpretekle zgodovine je zelo relevanten za to diplomsko nalogo, dobro pa ga je izpostavil Huyssen (2000). Povezal ga je z zgodovinsko travmo, ki jo je pojasnil prek holokavsta, s tem pa poudaril, da so zahodne kulture nesposobne pozabiti preteklost in zaživeti v miru (Huyssen 2000, 23). S tem nas vpelje v tezo, da sodobna družba temelji na spominjanju preteklih dogodkov v sedanjosti, družbe pa naj bi razvile določeno skupno spominjanje polpretekle

zgodovine. Kot izpostavi, je to vprašanje najbolj vidno v postkomunističnih državah (Huysen 2000, 25), kar bomo lahko odlično implicirali na v nalogi obravnavani primer.

3.1 Travmatično spominjanje, pozabljanje, a tudi podoživljanje

Da bi lahko izpeljali zgoraj omenjeno tezo, najprej podrobneje predstavimo zgodovinsko travmo. Kaj označuje travma in kaj je travmatično za nekoga? Travmo so nekoč imele domala vse bolnišnice, ko so tako poimenovalle današnje enote intenzivne nege in urgence. Travmatično je bilo torej povezano s poškodbami in ne (zgolj) duševnostjo. Zelizerjeva (2002) tako pojasni, da je bil izraz travma sprva uporabljen za pojmovanje fizičnega povzročanja bolečine in trpljenja, zdaj pa vključuje še vrsto kognitivno-emocionalnih stanj, povzročenih zaradi trpljenja in eksistenčne bolečine (Zelizer 2002, 1). Travmatično torej ni zgolj fizično vidno, pač pa tudi občuteno, je pa v obeh primerih sproženo oz. povzročeno.

Travmatična izkušnja se zgodi v trenutku, ko se pretrga linearnost našega vsakdanjika. Kot pravi Jenny Edkinsonova (2003, 12), se ljudje umeščamo v neki družbeni in simbolični red vsakdanjega življenja, znotraj katerega obstajamo. Imamo svoja pričakovanja, svojo zgodbo. Ko se zgodi nekaj, kar se s tem ne ujema, čas neha teči neproblematično in se ustavi. Zgodi se travma, čas ne teče več linearno (Edkins 2003, 15).

Poleg tega, da posega v varno udobje našega vsakdana, travma že v osnovi ne konotira ničesar dobrega. Nosi »status zlega«, pravi Alexander (2009, 8). Ko je izkušnja enkrat kodirana kot zla in s tem postane travmatična, jo je treba determinirati še po intenziteti, dokončno pojmovati pa jo začnemo šele, ko je znano, za točno kateri dogodek gre, kdo je bil zanj odgovoren, kdo so bile žrtve, kaj so bile njegove posledice in kaj lahko storimo v izogib ponovitvi (Alexander 2009, 9). V Sloveniji ravno zaradi nedokončnih odgovorov na ta vprašanja fiksno pojmovanje travme ostaja nerazrešeno, zaradi česar lahko enako rečemo tudi za družbeni konsenz o (po)vojnih razpletih. Zagotovo je le to, da niso prinesli ničesar dobrega in da imajo skupni imenovalec »zla«.

Žižek (v Edkins 2003) je prepričan, da je travma pregloboka, da bi se je spominjali, dogodki pa so prehudi, da bi jih integrirali v naš vsakdan. Zato Edkinsonova pravi, da je bistvo travmatičnega spominjanja pozabljanje in potlačanje, obenem pa so ti dogodki znova in znova podoživljani. Gre za drugačen način spominjanja in se od vsakdanjega spominjanja močno razlikuje – tako na individualni ravni, kot tudi na nacionalni ravni (Edkins 2003, 14–15). Travmatično spominjanje torej lahko povezuje skupnost ali pa deluje kot razdiralna točka, kot je denimo v primeru Slovenije. Po Edkinsonovi (2003) je za situacije travme značilno tudi to,

da dogodki niso (tako zelo) odkriti, niso nekaj jasnega, ampak je veliko zabrisanega. Prav to velja za dogodke, ki ločujejo slovensko družbo.

Sicer pa po navedbah avtorice travmatizirani ljudje podoživljajo težko preteklost na različne načine, mučijo jih tudi nočne more. Te osebe živijo s travmo, predvsem pa se neprestano bojijo, da se bodo grozne stvari ponovile. Izgubili so namreč občutke varnosti, ne počutijo se zaščiteni, nimajo več zaupanja v formacijo, ki jih je že izneverila (Edkins 2003, 1).

Travmatizirana oseba se počuti nemočno, njeno zaupanje je izdano, ker se nekdo – bodisi človek, institucija bodisi celotna družba, ki naj bi jo sicer ščitila – obrne proti njej in ji predstavlja grožnjo. Ti pogoji so bili zagotovo izpolnjeni za časa druge svetovne vojne (in po njej) tudi v Sloveniji, ko so bili ljudje nemočni, njihovo zaupanje pa je bilo izdano s strani oblasti in družbe na sploh.

3.2 Nezmožni pozabiti in živeti v miru

Travma je le eden od razlogov, zakaj ljudje svoje preteklosti ne pozabimo in jo vedno znova podoživljamo. Številna literatura priča, da se ljudje že od nekdaj ukvarjamo s svojo zgodovino, jo preučujemo, analiziramo in skušamo razumeti. Huyssen (2000) pravi, da se je to historično zanimanje povečalo v drugi polovici 20. stoletja, ko so se zahodne kulture vedno bolj začele ukvarjati s svojo polpreteklo zgodovino (Huyssen 2000, 21).

Polpretekla zgodovina je po avtorjevih besedah »nova vrsta spominskih diskurzov, skladna s kontekstom dekolonizacije in pojavom novih družbenih gibanj, ki so iskala alternativne razlage preteklosti«. Ljudje so takrat iskali drugačnost v svojih tradicijah, hkrati pa so jih zanimale tradicije drugih (Huyssen 2000, 22).

Vse to preizpraševanje preteklosti je po Huyssenovem (2000) mnenju povezano s prehodom v postmodernizem, ko so od 80-ih let prejšnjega stoletja v številnih državah sveta vzniknila vprašanja o drugi svetovni vojni (Huyssen 2000, 22). Očitno ne gre le za časovni premik v zgodovini, pač pa predvsem za ideološkega. Po prepričanju slovenskega političnega filozofa Gala Kirna (2014) že sama predpona »post« poleg časovnega označuje tudi pojmovni prehod v obdobje, ki po njegovem nima svojega imena:

Postteoretiki radi trdijo, da je mogoče vsaj od sedemdesetih let naprej razpoznavati procese in momente, ki kažejo na prelomne novosti, tako v teoretskem kot političnem smislu. Postmodernistični narativ pravi, da je prišlo do konca »velikih zgodb«, ki naj bi esencialistično in predvsem univerzalistično zaprle svoje znanstvene diskurze (Kirn 2014, 10).

V drugi polovici prejšnjega stoletja se torej zgodijo spremembe, zaradi katerih se spremeni pojmovanje preteklosti na splošno. Huyssen (2000) ob tem pomisli na globalizacijo diskurza holokavsta, saj ta postane »sinonim za opisovanje zgodovinske travme« in izpostavi paradoksalni moment holokavsta v tistem obdobju. Po eni strani namreč kaže na nesposobnost zahodnih kultur pozabiti na preteklost in živeti v miru, po drugi strani pa izgubi svoj prvotni pomen. Holokavst namreč ni več označeval dotičnega zgodovinska dogodka, pač pa je postal metafora za vse travmatične dogodke in spomine (Huyssen 2000, 23).

V času, ki je sledil, je družba postajala prežeta s spominjanjem travmatičnih dogodkov, o čemer pričajo številni muzeji in institucije, ki te dogodke prikazujejo. Pierre Nora (v Pušnik 2009, 190) je to utemeljil s konceptom krajev spomina, ki »zagotavljajo selektivne podobe preteklosti«, Peters (2001, 721) pa podkrepil z zgodovinskim dejstvom, saj je človeku pomembno biti prisoten na kraju in ne v času.

V muzejih in podobnih institucijah torej lahko vidimo tisto, kar želimo videti in obratno. Zato je Huyssen (2000) prepričan, da sodobne družbe temeljijo na obujanju in podoživljanju preteklih dogodkov v sedanjosti, s tem pa razvijajo določeno skupno spominjanje polpretekle zgodovine. Po njegovem so najboljši primer postkomunistične države (Huyssen 2000, 25–26), del katerih je tudi Slovenija. Oblikovanje kolektivnega spominjanja polpretekle zgodovine v Sloveniji je lep primer tega, da družbe v sedanjosti bazirajo na dogodkih iz preteklosti. Razlika je le v tem, da so ponekod o teh dogodkih poenoteni, spet drugod pa soglasje ni doseženo.

4 Politična instrumentalizacija spomina

Zakaj pa se vprašanje kolektivnega spominjanja polpretekle zgodovine najbolj osmišlja ravno v postkomunističnih državah? Odgovor bom skušala podati s pomočjo pojma politična instrumentalizacija spomina, ki ga je pojasnjeval Corcoran (2002). Dejal je, da lahko kulturni spomin postane aktivna sestavina trenutne politike tam, kjer je politični sistem nestabilen (Corcoran 2002, 49), hkrati pa pri tem preteklost odigra politično vlogo v sedanjosti (Corcoran 2002, 51). V ta proces so vključeni tudi mediji, zato se bom dotaknila mediatizacije spomina, da bi doumeli, kakšno vlogo pri spominjanju odigrajo mediji, na katerih nenazadnje bazira empirično-analitični del te diplomske naloge.

4.1 Ideološki boji kot politična vloga preteklosti v sedanjosti

Anderson (2001) je poudarjal, da gre spomin najbolje razumeti kot neke vrste prizorišče diskurzivnega boja. Po Foucaultu (v Anderson 2001, 22) lahko z nadziranjem človeškega

spomina nadziramo tudi človekovo dinamičnost, hkrati pa s tem vplivamo na njegovo izkustvo, znanje in celo prejšnje boje. Zato Corcoran (2002) pravi, da je treba povezavo med politično komunikacijo in kolektivnim spominom iskati v pogojih, pod katerimi kulturni spomin odigra ključno vlogo v ideoloških bojih, ki oblikujejo temelje političnih praks. Ti pogoji so lahko politične prilagoditve postkolonialnega obdobja, kot denimo na Irskem, ali pa gre za politične prilagoditve v postkomunističnih državah vzhodne Evrope (Corcoran 2002, 51).

Pri obeh gre torej za sisteme, v katerih politične strukture niso (še) trdne, oz. je njihova stabilnost vprašljiva.

V primeru Slovenije so ti ideološki boji »artikulirani skozi razlike med levo in desno usmerjenimi političnimi strankami« (Kosi v Pušnik 2016, 2). V slovenski družbi smo priča dvema nasprotujočima si ideološkima pozicijama o državljanski vojni znotraj 2. svetovne vojne med partizani in domobranci (Kirn v Pušnik 2016, 2). Podobno, kot je Corcoran (2012) ugotovil na primeru Irske, lahko za Slovenijo rečemo, da v družbi ni jasnega spomina na dogodke v času 2. svetovne vojne, da ni prišlo do soglasja znotraj spominskega sistema in posledično ne do uradne umestitve dogodka kot oblikovanega konsenza. Kot pravi Pušnikova, se spomin slovenske družbe trudi reflektirati izgubo konsenzualnega nadzora nad interpretacijami partizanske in jugoslovanske preteklosti na splošno (Pušnik 2016, 20).

Konsenz, katerega je Gramsci (v Corcoran 2012, 52) povezal s svojim konceptom hegemonije, pa je ključen za razumevanje moči spomina, saj nas sili podrobneje raziskati razmerja med kulturnimi procesi in politično močjo. Ključna lastnost politične kulture je, da izključuje kolektivni spomin iz sistema, namesto da bi se osredotočala na legalne, normative in strukturalne omejitve določenih družb. Vse to počne z namenom, da bi zavladala odnosom med političnimi agenti, mediji in prebivalci (Corcoran 2012, 52).

4.2 Mediatizacija spomina in vloga medijev pri spominjanju

Tako posamezniki kot družba na sploh se vse bolj ukvarjamo s spominjanjem, pravi Huyssen (2000), hkrati pa po njegovem vedno manj vemo o sami zgodovini. Spominjanje je pravzaprav neločljivo povezano s pozabljanjem, k temu paradoksu pa so avtorja pripeljali prav mediji, za katere je prepričan, da spodbujajo zgodovinsko amnezijo. In sicer tako, da z izpostavljanjem imaginarnih spominov povzročajo pozabljanje ostalih, ko ti več niso del medijske agende (Huyssen 2000, 27). Enako kot nam mediji pomagajo spominjati se določenih dogodkov, tako lahko povzročijo pozabljanje drugih, saj nas spodbujajo k enemu in

drugemu, hkrati pa s količino posredovanih informacij nekatere od teh preprosto pozabimo. Huyssen (2000, 28) strne, da sodobne družbe stremijo k spominjanju, da ne bi pozabile na dobre stvari, in k pozabljanju, da bi ubežale slabim spominom.

Kako torej mediji delujejo v procesu spominjanja in kako podajajo spomine? Pušnikova (2009, 190) medije pojmuje kot tehnologije spomina, saj so poleg šolskega diskurza poglavitni vir človekovega poznavanja zgodovine. Da množični mediji igrajo ključno vlogo pri konstruiranju in oblikovanju spomina, je izpostavil tudi Hoskins (2009). Sodobne množične medije je poimenoval kot najbolj vplivne mehanizme oblikovanja družbenega spomina, ki nanj vplivajo s tem, kako je ali pa ni preteklost zabeležena, shranjena, dostopna, najdena ali predstavljena – vse to se po njegovem prepleta s tehnologijo, mediji in institucijami danega trenutka (Hoskins 2009, 27).

Vključujoč vizualno komponento, ki je dandanes (naj)močnejša, mediji po besedah Pušnikove (2009) dominirajo pri pomnjenju in spominjanju, medijske reprezentacije preteklosti pa so odsev trenutnega družbenopolitičnega konteksta in nacionalne politične identitete, saj, kot pravi Foucault, »zgodovina vedno pove več o sedanjosti kot o preteklosti« (v Pušnik 2009, 191). Vizualno ekspliciten je predvsem tako imenovani novi spomin, kot ga poimenuje Hoskins (2009), in je močno povezan s tehnologijo, saj so po njegovem tehnološke spremembe vplivale tudi na to, kaj, kako in zakaj se posamezniki in skupine spominjajo (Hoskins 2009, 28). Mediji so po Rothenbuhlerju (v Pušnik in drugi 2016) že v osnovi

osrednji kulturni pripovedovalci zgodb, saj govorijo zgodbe o svetu, npr. kdo je dober, kdo je slab, koga nagraditi, koga kaznovati, katero telo je lepo in katero grdo, kaj je prav in kaj narobe, kaj je tuje in kaj domače, koga sovražiti in s kom simpatizirati itd. (v Pušnik in drugi 2016, 26).

Na ta način mediji definirajo našo realnost, kultura sodobne družbe pa je po Rothenbuhlerju (v Pušnik in drugi 2016) medijska kultura. Digitalizacija je medije še bolj povezala s spominom, še poudarja Hoskins (2009), zaradi nje pa se je okrepilo zbiranje in neke vrste rekonstrukcija preteklosti, predvsem pa je ta postala bolj vidna. Hkrati je digitalna doba z dostopnostjo najrazličnejših tehnik omogočila različnim akterjem sestavljanje preteklosti na novo, saj posameznik lahko zabeleženo oz. posneto z montažo celo spreminja (Hoskins 2009, 28).

Tehnološki premiki so torej vplivali tudi na spominjanje v družbi, katere kultura je sočasno s tem postala pravzaprav medijska kultura. Njene temelje pa mediatizirajo prav tehnološka

komunikacijska sredstva. Po Heppu (v Pušnik in drugi 2016) to pomeni, da mediatizirano kulturo tvorijo različne oblike komunikacijskih praks, temelječe na medijih (Hepp v Pušnik in drugi 2016, 26). Razmerje med spremembami v družbi in kulturi ter medijsko-komunikacijske premike torej najbolje pojasni prav koncept mediatizacije (Pušnik in drugi 2016, 26), za mojo diplomsko nalogo pa je ključen zato, ker nam pomaga razumeti, kako se je sočasno s tem procesom spreminjal način spominjanja.

Zaradi medijev se namreč spominjamo, a tudi pozabljamo. Kaj od tega bo prevladalo, je odvisno od aktualne politične in družbene situacije. Huyssen pravi, da bodo mediji vedno prikazali modificirano zgodovino, kakor jim ustreza. Zato je to, kako danes vidimo pretekle dogodke, v veliki meri odvisno od tega, kako so reprezentirani v medijih (Huyssen 2000, 28).

5 Kulturno-zgodovinski kontekst

A ne glede na to, kako mediji predstavljajo in uokvirjajo dogodke, zagotovo obstaja kontekst, znotraj katerega se je preteklost dejansko odvila in nam služi kot neke vrste okvir, znotraj katerega razumemo dogajanja v tistem času. V moji diplomski nalogi širšo tematiko reprezentacij partizanstva in domobranstva apliciram na lokalno okolje Bele krajine, zato je relevantno, da na kratko orišemo dogajanje na tem območju v sredi prejšnjega stoletja.

V knjigi Boj Belokranjcev, ki jo je leta 1973 na podlagi pričanj – tako ustnih kot pisnih - izdal Rudi Vogrič, bralcu postane jasno, da ima Bela krajina izrazitejšo partizansko tradicijo. Kljub temu moramo pazljivo pristopiti k na prvi pogled še tako objektivnim pisnim virom. Pomembno se je namreč zavedati, da je bila kultura od nekdanj v službi vladajočega režima in da je v skladu s tem tega skušala demonstrirati slavo in zmagovalne politike, hkrati pa vzgajati in propagirati vrednostni sistem vladajoče institucije (Hobsbawm 1995). Literatura – bodisi knjige bodisi učbeniki – je zato polna diskurza dominantne politične struje, torej moramo vsebino sprejemati v kontekstu časa, v katerem je izšla.

Bela krajina je bila v prvi polovici prejšnjega stoletja zaradi geografske lege neke vrste povezovalni člen med narodnoosvobodilnim bojem slovenskega naroda in bojem drugih jugoslovanskih narodov, pravi Vogrič (1973):

Prek nje vodijo številne poti kurirskih zvez, medsebojnih zamenjav vojaških kadrov in enot, oskrbovanja z vojaškim in drugim blagom, premikanj ranjencev in ogroženega prebivalstva z ene ali druge strani. Poleg oboroženih enot narodnoosvobodilnega gibanja, ki omogočajo takšno izkoriščanje belokranjskega ozemlja, je ljudstvo, ki živi med Kolpo, Gorjanci in Kočevskim Rogom, tisti dejavnik, ki z vso vnemo in v celoti sodeluje v boju proti okupatorju.

Čeprav je Bela krajina v teh letih agrarno zaostala krajina, njen živelj enotno in napredno čustvuje, misli in deluje (Vogrič 1973, 522).

Tudi med Belokranjce je vest o začetku 2. sv. vojne prišla prek radia in časopisja, neposredno pa so se z njo soočili slabi dve leti pozneje. »11. aprila 1941 so Črnomaljci zagledali nemško hitro motorizirano enoto, ki je brez odpora vdrla v Belo krajino iz smeri Karlovca in drvela proti Novemu mestu« (Weiss 2014, 6). Le slaba dva tedna pozneje so nemške enote Belo krajino zapustile, prišli pa so prvi italijanski oddelki divizije Isonzo, ki so šteli okoli šest tisoč vojakov. »Bela krajina je kot del Dravske banovine postala 17. aprila 1941 del razglašene Ljubljanske pokrajine pod italijansko okupacijsko upravo« (Weiss 2014, 6).

Ni bila le okupacija, ki je Belokranjce vzpodbudila k revolucionarnemu in osvobodilnemu gibanju. Vogrič je prepričan, da je vzrok za njihovo enotno in prizadevno sodelovanje v NOB »treba iskati v njihovih življenjskih razmerah vsaj od začetka 19. stoletja dalje do druge svetovne vojne« (Vogrič 1973, 522). Imeli so namreč precej osiromašeno in nerodovitno zemljo, ves čas so bili dolžni plačevati tako posvetni kot cerkveni oblasti, kmetijska in industrijska proizvodnja pa sta bili zelo zaostali oz. celo nikakršni. Zato so se mnogi izseljevali in iz tujine prinašali revolucionarne ideje in vzgibe, spoznavali so se z delavskimi gibanji, sindikati, upori oblasti, predvsem pa z novim pojmom, ki ga do takrat niso poznali – delavski razred in njegov boj. Podobno je bilo začasa prve svetovne vojne, ko so bili mnogi ujeti v Rusiji (Vogrič 1973, 522).

Zanimivo je, da so se zametki državljanske vojne, ki se je znotraj 2. sv. vojne kasneje odvijala na slovenskih tleh, v Beli krajini pokazali že ob koncu prve svetovne vojne, še izpostavlja Vogrič (1973). Na eni strani si je del Belokranjcev želel republiko in ljudsko oblast, drugi del pa je stremel h komaj nastali oblasti kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Vogrič 1973, 522).

Dejansko je državljanska vojna Belo krajino dosegla jeseni leta 1942, ko se je po občutnem povečanju italijanskih vojakov na tem območju začelo novačenje ljudi po mestih in vaseh (Weiss 2014, 8). Duhovnik Žabkar (v Weiss 2014) je v svojih zapisih to opisal tako: »Danes dopoldne so prišle v Črnomelj "Vaške straže" ali "Legija smrti" ali kot jih ljudstvo imenuje – bela garda. So v vseh mogočih uniformah, močni in zastavni fantje. Ljudstvo jih gleda in se jim čudi« (Žabkar v Weiss 2014, 8).

Belogardistično vojsko, ki je čez Gorjance prišla z italijansko ofenzivo, so Belokranjci prezirali, imeli so jo za »pritepenko in sodelavko okupatorja«, vanjo se niso želeli vključevati in tako so njene vrste ostale »zvečine nebelokranjske« (Vogrič 1973, 526). Belokranjsko podeželje je bilo v večini naklonjeno narodnoosvobodilnemu boju, krepile so se partizanske vrste (Weiss 2014, 9).

Za razvoj narodnoosvobodilnega boja v Beli krajini je pomemben tudi 28. oktober leta 1941, ko je prva belokranjska četa na Gornjih Lazih nad Semičem doživela hud poraz, italijanski vojaki so večino mož pobili. Po uničenju čete je razvoj NOB v Beli krajini nekoliko zastal, kasneje pa se je ta dogodek izkazal kot ključen za njegovo organiziranje. V tem času je namreč belokranjsko prebivalstvo stopilo skupaj in se angažiralo na različnih področjih, tako pri materialnih kot moralnih pripravah, jasno pa je postalo to, da belogardistično gibanje, razen nekaj res redkih posameznikov, podpore v Beli krajini nima (Vogrič 1973, 525–526).

Po spremembi sestav italijanski sil maja 1943 so se tako belogardistične vrste oddaljile od Bele krajine, bolj proti Novemu mestu, kmalu za tem, septembra istega leta, pa je Italija kapitulirala. Partizanski oddelki so v osvobojenem Črnomlju razorožili italijanske sile, oddelek MVAC pa se je predal in bil vključen v partizanske enote (Weiss 2014, 9–10).

Bela krajina je bila kot osvobojeno ozemlje, tako po italijanski kot kasnejši krajši nemški okupaciji, za razvoj NOB na Slovenskem zelo pomembna, saj so skoraj v vseh krajih nastajale in delovale ustanove, ki so vodile določene vojaške ali politične dejavnosti v vsej Sloveniji. Tu so se porajale tudi ideje in načrti o vodilnih funkcijah države in oblasti, zasedanje SNOS-a v Črnomlju pa se še danes šteje kot eden osrednji dogodkov zgodovinskega pomena za nadaljnji razvoj slovenskega naroda (Vogrič 1973, 528). V Črnomlju so se tako »postavili politični in kulturni temelji, na katerih sta se pričeli razvijati nova slovenska država in družba. Bil je prvo mesto, ki je delovalo po zakonih in pravilih novega družbenega reda, in ta red je delovak« (Weiss 2014, 11).

Politično vzdušje v Beli krajini je bilo sicer med obema vojnama precej opozicijsko do vseh vladnih režimov. V času tik pred 2. sv. vojno so Belokranjci pokazali izrazito revolucionarno usmerjenost, ki pa jih je precej hitro minila, takoj ko so minile primerne okoliščine, še pravi Vogrič (1973, 523):

To kaže na drugo stran družbenega položaja sicer siromašnega, a ne povsem prostega belokranjskega kmeta: vezan je na majhno krpo kraške zemlje in nad sabo ima streho, četudi je

slamnata. Misel mu ni sproščena, kot je lahko delavcu, ki v uporih razen življenja nima česa izgubiti. Tega majhnega kmetiča je zato nekolikanj lažje obvladovati z oblastnimi ukazi ali pa s prižnice, zakaj vsak z iztegnjeno roko grozi njegovi majhni posesti (Vogrič 1973, 523).

Ljudje so bili torej na nek način vodeni, v skrajnem primeru celo izsiljevani. Njihova politična participacija ima različne vzode in njihovo angažiranost je potrebno jemati večplastno, saj so poleg želje in hrepenenja po boljšem jutri ideologijo velikokrat prilagajali tudi glede na ostale vplive iz okolja.

6 Reprerentacije partizanstva in domobranstva

Skozi podan teoretski okvir sem na tem mestu prišla še do zadnjega »orodja«, s pomočjo katerega bom kasneje analizirala komentarje pod prispevkoma v spletnem časopisu in ki bo pomagal pojasniti, kaj se dogaja v primeru bralcev in komentatorjev, to pa so reprerentacije partizanstva in domobranstva. Prav ta razdeljenost na simpatizerje partizanstva na eni in domobranstva na drugi strani med komentatorji po mojem mnenju ponuja praktičen in neposreden vpogled v reprerentacije partizanstva in domobranstva pri nas.

6.1 Dva dominantna diskurza nasprotujočih si ideoloških pozicij

Reprerentacije nam kažejo na to, kako sta se spreminjala spomin in interpretacija dogodkov 2. sv. vojne in časa po njej. Te so se znotraj slovenskega kolektivnega spomina 2. svetovne vojne in Jugoslavije spreminjale znotraj treh faz, ugotavlja Maruša Pušnik (2016, 4), medtem ko so spominski boji s strani medijske reinterpretacije zgodovine potekali na dva načina – redefinirajoč vlogi partizanstva in domobranstva (Pušnik 2016, 11). Tako so spominski boji v Sloveniji od razpada Jugoslavije podvrženi dvema dominantnima diskurzoma, pa tudi trenutni politični situaciji (Pušnik 2016, 20).

Omenila sem že, da se ti spominski, ideološki boji v Sloveniji vrtijo okoli delitve političnih strank na leve in desne, ki jo »sponzorirata« dve nasprotujoči si ideološki poziciji o dogodkih začasa 2. sv. vojne ter državljanski vojni med partizani in domobranci. Kirn (2014) opozori na po njegovem trojno politiko preloma, ki je poustvarila drugo in drugačno Jugoslavijo s tremi »revolucionarnimi sekvencami: NOB, samoupravljanje in neuvrščeni, z različnimi intenzivnostmi ter z različnimi globalnimi in lokalnimi učinki«, pri čemer je primarno pozabljanje revolucije (Kirn 2014, 37).

Komunistični partizanski NOB proti okupatorju je namreč ustanovni mit nekdanje Jugoslavije (Sindbaek v Pušnik 2016, 4). Dominantna naracija o 2. sv. vojni in Jugoslaviji se je vsaj do

smrti Tita leta 1980 vrtela okoli povečevanja komunistične revolucije, partizani so bili narodni heroji. Od osamosvojitve Slovenije in njene pridružitve Evropski uniji pa je ta diskurz ravno zaradi grajenja »nove« proevropske družbe v Sloveniji postal neprimeren, kolektivni spomin in do takrat dominantna naracija pa sta se zaradi tega začela spreminjati. Prevladovati je začel revizionističen pogled na nekdanjo državo (Pušnik 2016, 4).

Ta je po mnenju Borisa Budna (2014) značilen za vse države nekdanje Jugoslavije, raje kot postkomunizem pa Buden predlaga pojem tranzicije. Kot pravi, gre za ideologijo, ki opisuje stanje v postkomunističnih državah na prehodu v demokracijo (Budn 2014, 36–37), ta pa ima za prioriteto postavljanje oz. razvoj »t. i. civilne družbe«, ki združuje vse demokratične in socialne sestavine (Budn 2014, 41). Glavna posledica oz. "rezultat" tega tranzicijskega procesa pa je po Budnovem prepričanju reinterpretacija NOB. »Iz ljudi, ki so iz boja za svobodo prišli koz zmagovalci, so čez noč nastali zgodovinski poraženci. In to ni bil učinek magije, temveč hegemonije. Ta je tista, ki iz zahodnih opazovalcev ni naredila le zmagovalce nad komunizmom, temveč obenem tudi zmagovalce nad akterji revolucije, ki je komunizem pripravila do padca« (Budn 2014, 43–44). Za nameček pa je po Komejevem (2009) prepričanju reinterpretacija NOB posegla v njegovo ideologijo in ga umestila v povsem napačne družbene okvirje:

Danes je postalo jasno, da konformistično in revizionistično zvajanje partizanstva na izključno nacionalno dimenzijo in tajeje njegovih družbenotransformativnih ciljev, ki naj bi olajšalo identifikacijo s partizanstvom v ideološkem horizontu restavriranega kapitalizma v nacionalni državi(ci), v končni konsekvenci pelje v to, da si poskušajo partizanstvo simbolno prilasčati tiste družbene sile, proti katerim se je partizansko gibanje bojevalo (Komej 2009, 12).

Antirevolucionarni komponenti reprezentiranja partizanstva in domobranstva lahko po mojem mnenju pridamo še tako imenovano »prisvojitveno« komponento, v smislu prilasčanja določenih aspektov zgodbe o dogodkih na slovenskih tleh med 2. sv. vojno in po njej. Zdi se namreč, da sta si ena in druga stran v času 2. sv. vojne in po njenem koncu "dovolili" nekaj prisvojitvev. Ljudsko fronto in narodno, ljudsko osvoboditev so si po Kirnovem mnenju inventivno prilastili partizani med 2. svetovno vojno (Kirn 2014, 37), po drugi strani pa je, kot omenjeno, v času prehoda iz socializma v demokracijo aktualno še redefiniranje in kriminaliziranje partizanskega gibanja s posploševanjem partizanov kot zlobnežev in domobrancev kot žrtev (Pušnik 2016, 12–13). Komej je prepričan, da tudi zato, ker so iz evropskega prostora prihajale ideologije, ki so skušale zatreti vsakršne vzgibe in tendence po

spremembah v družbi v korist marginalnih družbenih skupin, kot so denimo delavska gibanja (Komelj 2009, 11).

Ker je za družbe z nastajajočim demokratičnim režimom ključen odnos med kolektivnim spominom in nacionalno identiteto (Sierp v Pušnik 2016, 3) na tem mestu izpostavim še en aspekt, kateremu so bile podvržene reprezentacije partizanstva in domobranstva, in sicer je skupaj z revizionističnim diskurzom vztrajno raslo prepričanje, da se Slovenije in njenega nacionalnega spominjanja ne umešča v širši kontekst Balkana, ki konotira primitivizem, barbarstvo in nazadnjaštvo (Močnik v Pušnik 2016, 5). V dominantnem diskurzu so se tako neprestano pojavljale težnje po oddaljevanju Slovenije od Balkana, kot sklene Pušnikova, pa je »pozabljanje Jugoslavije, partizanskega gibanja, pred- in postkomunističnega obdobja postalo ključnega pomena v rekonstrukciji slovenske nacionalne identitete« (Pušnik 2016, 6).

Reinterpretacije zgodovinskih dogodkov in z njimi reprezentacije partizanstva in domobranstva so torej produkt paradigmatiskih premikov v kolektivnem spominu slovenske družbe. Spominski oz. ideološki boji, ki se vrtijo okoli delitve političnih strank na leve in desne, vedno znova redefinirajo vlogo partizanstva in domobranstva v času 2. sv. vojne. Pri preoblikovanju družbene ureditve iz socializma v demokracijo se je spremenila tudi dominantna naracija o poteku dogodkov začasa 2. sv. vojne, s tem pa se je pojavila nova stran zgodovine, ki je močno premešala karte v diskurzu slovenske preteklosti.

7 Kritična diskurzivna analiza na primeru spletnih komentarjev

7.1 Metodološki oris raziskave

Predmet diplomske naloge je diskusija o nekonsenzualni točki slovenske družbe glede dogodkov začasa 2. sv. vojne in takoj po njej, zaradi katere so ljudje razdeljeni na dve ideološko nasprotujoči si poziciji. To bom skušala pokazati z analizo komentarjev pod člankoma v spletnem časopisu, v katerih se kaže vztrajna in precej ostra delitev na simpatizerje partizanstva in domobranstva, vse to pa bom aplicirala na lokalno okolje Bele krajine. Cilj naloge je pokazati, zakaj so bralci časopisa tako razdeljeni in kako se ta razdeljenost kaže. Da bi to ugotovila, bom odgovarjala na dve raziskovalni vprašanji, in sicer (1) »Kateri so dejavniki za razdeljenost bralcev časopisa glede partizanstva in domobranstva?« in (2) »Kako se kaže razdeljenost belokranjske populacije v spletnih komentarjih?«. Medtem ko sem na prvo raziskovalno vprašanje v glavnini odgovarjala s teoretičnim delom, pa bom razlago za drugo vprašanje in predpostavko iskala v analizi komentarjev pod člankoma v spletnem časopisu.

Izbrala sem dva prispevka spletne izdaje lokalnega časopisa Dolenjski list. Prvi, objavljen dne 21. 8. 2016, je naslovljen s »Krajevna skupnost Črnomelj je praznovala«, pod njim je zapisanih 55 komentarjev. Drugi, objavljen 28. 8. 2016, pa ima naslov »57. srečanje borcev domicilnih enot NOV in POS Bele krajine« in ima 69 komentarjev. Prispevka se razlikujeta v predstavljenih dogodkih. Medtem ko prvi govori o prazniku krajevne skupnosti in ni neposredno povezan ne s partizanstvom ne domobranstvom, je drugi pravzaprav poročilo s spominske partizanske prireditve. Pri obeh pa se v komentarjih skristalizira delitev bralcev na podpornike partizanstva in podpornike domobranstva, s čimer želim pokazati na visoko intenziteto razdeljenosti bralcev. Pri vsaki novici sem za analizo izbrala deset najbolj reprezentativnih komentarjev, ki so nelektorirani in uporabljeni v izvorniku.

Uporabila bom analizo diskurza, ki jo uvrščamo med kvalitativne metode tekstovne analize, s katero se po Webru (v Vezovnik 2008, 80) poglobimo v razmerja oblasti v tekstih, razlikujemo med žanri, podrobneje preučimo agendo ter tudi reprezentacije družbenih dogodkov v medijskih tekstih, kar je tudi ključnega pomena za mojo diplomsko nalogo. Kot povzame Vezovnikova, s tekstovno analizo kot množico kvalitativnih pristopov analiziramo interpretacijo pomenskega na manjšem vzorcu enot, in sicer so to pisana in govorjena beseda, semiotske podobe in podobno, osredotočamo pa se na družbeno interakcijo v jezikovni obliki (Vezovnik 2008, 80). Ker me zanimajo družbena odnosi znotraj teh jezikovnih oblik, bom med številnimi oblikami diskurzivne analize uporabila kritično diskurzivno analizo, katere pristop je centraliziran ravno v omenjenem razmerju »med jezikom in družbo ter analizo in analiziranimi praksami« (Fairclough in Wodak v Vezovnik 2008, 81). Kritična diskurzivna analiza se namreč po van Dijk (1993, 252) ukvarja z marginalnimi družbenimi pozicijami, produciranimi in reproduciranimi s strani diskurza, in se tako pogloblja v pomembne družbene teme, predvsem družbene neenakosti, denimo seksizem, rasizem, kolonializem (Van Dijk 1995, 17–18).

7.2 Ideološka (proti)pozicioniranost komentarjev

Prispevek z naslovom »Krajevna skupnost Črnomelj je praznovala« govori o prireditvi, ki je potekala 21. avgusta 2016 v Črnomlju, ob prazniku tamkajšnje krajevne skupnosti. Tega obeležujejo v spomin na dogodek v noči z 11. na 12. avgust 1941, ko so partizani napadli vojaški vlak in italijansko stražo pri mostu na Vranovičih. Prispevek sem izbrala zato, ker se, četudi njegova vsebina ni neposredno povezana s tematiko partizanstva in domobranstva, pod njim kmalu pojavijo komentarji, v katerih se bralci povežejo z njo, in to celo prej, kot pod tistim s tovrstno tematiko.

V komentarjih je vidno ideološko pozicioniranje, kar komentator »zalka: *Koliko pa stane taka veselica za elito na javne stroške a to plača občina ali KS*« nakaže z besedno zvezo »veselica za elito«. Vidno se ločuje od privržencev partizanstva, ki jih cinično poimenuje kot »elito«, s tem konotira manjvrednost teh in neodobranje tovrstne prireditve, predvsem pa dano situacijo postavlja v nek širši metaokvir diskurza o ločevanju ljudi na "elitne" in "navadne, manjvredne ljudi". Hkrati pa to podkrepi z nakazovanjem »na javne stroške« in polemiziranjem, kdo stoji za plačilom. Z referiranjem na trenutni politični sistem kaže na izrazito politično instrumentalizacijo spomina in politično vlogo preteklosti v sedanjosti. Neodobranje tovrstnih prireditev, in s tem ideološko pozicioniranost zavračanja partizanstva, izreka tudi komentator »občan: *čist neprimeren dogodek izbran za praznovanje praznika KS je ta kavbojski napad na vlak*«, kar oriše s pridevnikoma »neprimeren« in »kavbojski«, pri čemer slednji kot žaljivka konotira ideološki boj pri reprezentaciji zgodovine. Je primer redefiniranja in kriminaliziranja partizanskega gibanja kot del reprezentacij, hkrati pa se s poimenovanjem "občan" referira kot poznavalec in kredibilen komentator. Popolnoma nasprotna ideološka pozicija je razvidna v komentarju »Komandant Franc Rozman Stane: *Bravo Mojca! Ne bi nič dodajal. Lepo. In popolnoima pravilno! Za mlade rodove...v poduk, kako smo prišli do lastne države. Tudi preko naših hrabrih partizanov, ki so bili takrat ravno tako tu na dolenskem zasmehovani in zaničevani, zgodovina je kasneje pokazala drugače . Kar je priznal cel svet. Čestitke za proslavo!*«, kar komentator nakaže že v svojem nazivu »Komandant Franc Rozman Stane« - kot narodni heroj in eden najpomembnejših likov NOB. Odobranje in simpatiziranje s partizanstvom kaže s pozitivnimi besedami »bravo«, »lepo«, »popolnoma pravilno«, »v poduk« in s čestitkami županji za organizacijo tega dogodka. To spet pokaže na precejšnjo politično instrumentalizacijo spomina, saj se mu zdi slavljenje tovrstnih zgodovinskih vsebin pomembno za ohranjanje spomina nanj in na preprečitev pozabljanja. Z besedami »za mlade rodove« nakaže na prenos kolektivnega spomina iz generacije v generacijo – generacijsko vez in generacijski spomin, s povedjo »preko naših hrabrih partizanov, ki so bili ravno tako tu na dolenskem zasmehovani in zaničevani« pa kaže na travmatiziranost, nenehno podoživljanje travmatičnega spomina in pritrjuje tezi o nezmožnosti pozabljanja, predvsem pa v tem primeru pokaže partizansko tradicijo na območju Bele krajine. To podkrepi s pridevnikom »naši hrabri«, s čimer izkaže tudi pripadnost. S trditvijo »zgodovina je kasneje pokazala drugače. Kar je priznal cel svet.« pa zavzame ideološko pozicijo in diskurz o OF in partizanih kot edinih pravih zmagovalcih 2. sv. vojne.

Ostale akterje vojne pa komentator »*partizan: nacisti ,fašisti komunisti in njihovi mladički za Slovence in Belokranjce isti*« enači enega z drugim ter s tem namiguje na kolektivni spomin slovenske družbe, ki je po njegovem bolj spomin skupine kot pa individualni, četudi se oba pravzaprav mešata. Hkrati s poimenovanjem sebe z izrazom »partizan« in omembe »komunistov« poleg »nacistov in fašistov« zavzema ideološko pozicijo, da partizani niso bili del partije, a so vseeno zmagovalci. S tem poleg političnega instrumentaliziranja spomina komentator poseže po individualni konstrukciji spomina in se postavi po robu redefiniranju in posploševanju partizanov kot zlobnežev. Podobno stališče je najti v komentarju »*komandant stane: Komunisti se nikoli niso borili za SLOVENIJO , samo za REVOLUCIJO bEOGRAD IN mOSKVO*«, ki se poimenuje po partizanskem narodnem heroju (komandant Stane), a s trditvijo »Komunisti se nikoli niso borili za Slovenijo« nakaže, da partizanov ne enači s komunizmom. Pri tem se pokaže ideološka pozicija, ki podpira partizanstvo. V nadaljevanju z besedami »samo za revolucijo Beograd in Moskvo« pa eksplicitno kaže na zavračanje reprezentacije dominantne naracije 60-ih in 70-ih let prejšnjega stoletja, v smislu povečevanja komunistične revolucije, ter tudi reprezentiranje vsled revizionističnega diskurza in trganja Slovenije iz konteksta "primitivnega, barbarskega, nazadnjaškega" Balkana.

Reprezentiranje in redefiniranje zgodovine je eksplicitno poudarjeno tudi v komentarju »*Komandant Franc Rozman Stane: Nikoli vam ne bo belčki uspelo potvoriti zgodovine NOB. Zastojn se trudite , VES svet je proti vam... vsi so priznali partizane ne vas posrančke izdajalske.... zastojn je vse napenjanje. Prepričati morate VES SVET. Tega vam ne bo nikoli uspelo. Amen.*«, ko z besedami »nikoli vam ne bo uspelo potvoriti zgodovine NOB« in »Zastojn je vse napenjanje« poudarja, da se privrženci domobranstva trudijo redefinirati zgodovinska dejstva in doseči premik v kolektivnem spominu in zavesti v družbi. Komentator, ki se sicer podobno kot predhodni poimenuje »Komandant Franc Rozman Stane«, s tem pokaže svoje simpatiziranje s partizanstvom. Protipozicioniranost podkrepi s pomanjševalnicama »belčki« in »posrančki«, ki jima doda še pridevnik »izdajalski«, ter tako prek žaljivk meri na privržence domobranstva. Z besedami »Prepričati morate VES SVET. Tega vam ne bo nikoli uspelo.« pa izpostavlja, da je v svetu razplet 2. sv. vojne jasen, pri nas pa ne. Obenem konotira obsojanje. Slednje je vidno tudi v komentarju »*gasilec: Ja poboj nedolžnih ljudi s strani partizanov je sramota brez primere.*« prav z zadnjimi besedami »sramota brez primere«. Avtor komentarja sicer simpatizira z domobranstvom, saj v njem eksplicitno zastopa ideologijo o partizanih kot zlobnežih in domobranci kot žrtvah, kar oriše

z besedami »poboj nedolžnih ljudi s strani partizanov«, in tako pokaže na redefiniranje in kriminaliziranje partizanskega gibanja.

Ideološki boj in razdeljenost komentatorjev se eksplicitno kaže v repliki na prejšnji komentar, »Tomaž: *A izdajstvo lastne države in svojega naroda, podpis pogodbe s fašistično Italijo in Nemčijo, izdajanje in po krivem obtoževanje revnega kmečkega belokranjskega prebivalstva, katero ni imelo nič skupnega s komunizmom, ubijanje, mučenje, odvoz v taborišča, kjer jih je večina bila mučena in izstradana do smrti...a to Vi potomci bele in podobne horde..a to ni sramota?? Ne to ni sramota, to je nekaj velik hujšega, nekaj kjer so povsod po evropi, z domačimi izdajalci po vojni naredili red, sicer pa takih izrodov kvizlinških kot jih je bilo pri nas ni bilo nikjer. Seveda vse pod vodstvom in blagoslovom RKC in seveda za svoja dejanja so božji pastirčki itak dobili odvezo...pa bog oprostí jim sej ne vedo kaj so počeli in kaj počnejo..in seveda to za to današjo sodrgo ni sramota..to je zveličanje za njih... Sram vas naj bo.*«. Avtor nakazuje na podporo partizanstvu, saj z besedami »A izdajstvo lastne države in svojega naroda, podpis pogodbe s fašistično Italijo in Nemčijo, izdajanje in po krivem obtoževanje revnega kmečkega belokranjskega prebivalstva, ...« izrazi svoje prepričanje, da so bili domobranci izdajalci, partizani pa zmagovalci. To v nadaljevanju podkrepi z žaljivkami »bele in podobne horde«, »izrodov kvizlinških«. Z besedami »po krivem obtoževanje revnega kmečkega belokranjskega prebivalstva, katero ni imelo nič skupnega s komunizmom, ubijanje, mučenje, odvoz v taborišča, kjer jih je večina bila mučena in izstradana do smrti« eksplicitno pokaže na travmatiziranost, nezmožnost pozabe in hkrati pokaže na ideološko pozicijo neenačenja partizanov in komunizma, vsesplošno pa obsojanje in obtoževanje. Z besedami »a to Vi potomci bele in podobne horde..a to ni sramota??« pokaže na kolektivnost spomina, s katero izraža pripadnost eni skupini – privržencem partizanstva, in prek neke zgodovinske prtljage evocira svojo preteklost, obenem pa spet izpostavi generacijsko vez, generacijski spomin ter tudi neko izročilo, ki nosi pomen za njegovo pozicioniranje znotraj reprezentacij. V njih zavzame nasprotujočo pozicijo, saj z besedami »nekaj kjer so povsod po evropi, z domačimi izdajalci po vojni naredili red«, kaže na redefiniranje in reinterpetacijo zgodovine ter nestrinjanje z reprezentacijami partizanstva, predvsem pa njegovega kriminaliziranja. Besede »po krivem obtoževanje prebivalstva«, »Sram vas naj bo.« konotirajo obtoževanje in obsojanje.

Slednjim so dodane še grožnje v komentarju »Komandant Franc Rozman Stane: *Ti kurirček ne sheri. Če bi ti jaz hotel tako kot ti bi ti lepil celo noč in dan take in drugačne kronološke zapiske tvojih prednikov pobrane z googla. Pa nima smisla obsojeni ste z večnim pečatom*

zgodovine - kot izmečki slovenskega naroda. Cel svet vas je obsodil. Pika. Amen. Smrt fašistom in domačim izdajalcem!«, saj z besedami »Smrt fašistom in domačim izdajalcem!« prek travmatiziranosti kaže na željo po maščevanju in obtožbe. Sicer odgovarja predhodnemu komentarju, v katerem je bil skopiran del zapisa neke literature, z imenom kaže na simpatiziranje s partizanstvom. To nakaže z uporabo žaljivk »izmečki slovenskega naroda«, hkrati pa z besedami »Če bi ti jaz hotel tako kot ti bi ti lepil celo noč in dan take in drugačne kronološke zapiske« nakaže, da gre pri tem za reinterpretacije zgodovine, prikazane z ene strani zgodbe. Z besedami »zapiske tvojih prednikov pobrane z googla.« kaže na večplastnost spomina in kolektiviteto njegove identitete, saj je prepričan, da se spomini in zgolj ena stran zgodovine nanj prenaša generacijsko, od njegovih prednikov in hkrati prek medijev – interneta in popularne kulture. Nadaljuje z ideološkim bojem oz. zavzemanje ideološke pozicije o samem razpletu 2. sv. vojne, saj z besedami »Pa nima smisla obsojeni ste z večnim pečatom zgodovine - kot izmečki slovenskega naroda. Cel svet vas je obsodil.« kaže na to, da so po njegovem partizani zmagovalci in da je globalni konsenz o tem v svetu dosežen. Ravno nasprotno pozicijo pa razberemo v komentarju »kurirček: Celi svet je obsodil totalitarizme komunizem, fašizem in nacizem. Le SLO komiji in njihovi potomci še vedno živijo v "gozdu" s privilegiji, do katerih so prišli z genocidom nad lastnim narodom.«, katerega avtor eksplicitno pokaže, da simpatizira z domobranstvom. To najprej pokaže z besedo »komiji«, ki žaljivo konotira komuniste. Nadaljuje z besedami »SLO komiji in njihovi potomci še vedno živijo v "gozdu"«, hkrati pa kaže, da sta tu prisotna generacijsko prenesena identiteta in spomin. Eksplicitno pokaže mišljenje, da svet ni priznal OF in partizanskega gibanja kot zmagovalce 2. sv. vojne, pač pa je »obsodil totalitarne režime«. Z besedami »Le SLO komiji in njihovi potomci še vedno živijo v "gozdu" s privilegiji« kaže, da v slovenski družbi ni doseženega konsenza, hkrati pa poudarja kolektivno spominjanje družbe, ki po njegovem ne sledi diskurzu ostalega sveta, pač pa prek individualnih konstrukcij ustvarja svojega. Z besedami »do katerih so prišli z genocidom nad lastnim narodom« kaže na travmatiziranost, pa tudi ideološko pozicijo in redefiniranje domobrancev kot žrtev.

7.3 Travmatiziran in politično instrumentaliziran spomin komentatorjev

Prispevek z naslovom »57. srečanje borcev domicilnih enot NOV in POS Bele krajine«, objavljen 28. avgusta 2016, je poročilo s tradicionalne prireditve, ki je namenjena srečanju borcev domicilnih enot NOB in POS Bele krajine, ki jo izmenjaje vsako leto pripravljajo vse tri belokranjske občine. Izbrala sem ga, ker je zaradi vsebine prireditve obarvan s partizansko in domobransko tematiko.

Močna travmatiziranost se da razbrati v komentarju *»dolenjka: Izhajam iz generacije otrok, ki so jim Italijani pljuvali v usta, če so govorili slovensko. In so jih Nemci izselili v Srbijo. In so jih naši po vojni dali v domove vojnih sirot. Znali so ti otroci živeti skupaj- in odpuščati. Zagabi se mi, da jih določeni lizuni zdaj zmerjajo z informbirojevci in ljudmi, ki so si znali vse prigrabiti. Prigrabili so si največ tisti, ki so po devetdesetem letu ugotovili, da je prišel njihov čas in soo si plen razdelili. Če je treba so ga odnesli tudi v tujino. Ni razlike med njimi, bili so komunisti, mladinci, menengerji in tudi zvesti verniki. Le narod naj gleda, kako jim nihče ne more nič.«*, kar avtor izrazi z besedami *»Izhajam iz generacije otrok, ki so jim Italijani pljuvali v usta, če so govorili slovensko. In so jih Nemci izselili v Srbijo. In so jih naši po vojni dali v domove vojnih sirot.«* Jasne so težave s pozabljanjem, poudarjeno pa podoživljanje na eni strani in na drugi strani kolektivnost spomina neke skupine, generacije, ki prek starostne vezi prenašajo spomine. Besede *»Znali so ti otroci živeti skupaj- in odpuščati. Zagabi se mi, da jih določeni lizuni zdaj zmerjajo z informbirojevci in ljudmi, ki so si znali vse prigrabiti.«* kažejo na zgodovinsko prtljago, ki jo avtor komentarja nosi s seboj in prek nje evocira svojo preteklost, obenem pa se vidi politična instrumentalizacija spomina, saj kaže na vlogo preteklosti v sedanjosti. Podobno pomenijo tudi besede *»Prigrabili so si največ tisti, ki so po devetdesetem letu ugotovili, da je prišel njihov čas in so si plen razdelili.«*, medtem ko z besedami *»Če je treba so ga odnesli tudi v tujino. Ni razlike med njimi, bili so komunisti, mladinci, menengerji in tudi zvesti verniki. Le narod naj gleda, kako jim nihče ne more nič.«* kaže na kolektivno identiteto oz. pripadnost neki skupini, ki spomin oblikuje preko nekih novih reinterpretacij.

Pripadnost skupinski identiteti izrazi tudi avtor v komentarju *»Darja: Polona, zelo si me razočarala. Po eni strani dobro izpeljana "ohcet" po drugi pa ...? Prisluhni občanom, kaj govorijo (večini) in se zamisli ...«*. Z besedami *»Prisluhni občanom, kaj govorijo (večini)«* kaže na pripadnost družbeni skupini in skupinski identiteti prek kolektivnega spominjanja določene skupine. Sicer avtor nasprotuje tovrstnim prireditvam kot instrumentom spominjanja. Z besedami *»Polona, zelo si me razočarala«* županji sporoča, da ne podpira organizacije tovrstnih prireditev in kaže na politično instrumentalizacijo spomina, saj preteklost vnaša v trenutni, današnji politični sistem, ki naj ne bi slavil partizanstva. Beseda *»razočarala«* malo kaže na travmatiziranost, saj nesposobnost pozabiti hkrati kaže na nezmožnost ignorirati dogodek, četudi je potekal. Se pa kolektivna pripadnost skupini kaže tudi v repliciranem komentarju *»Samo vprašam: @ Darja, a si izvedla referendumsko anketo, ki je zajela vse prebivalstvo Bele Krajine, da lahko veš, kaj govori večina? Dve*

čvekavi sosedi in trije večno nezadovoljni desničarski nergači še niso večina ...«, saj s povedjo »Dve čvekavi sosedi in trije večno nezadovoljni desničarski nergači še niso večina« kaže na identiteto, ki se vzdržuje skozi kolektivni spomin skupine. Sicer avtor izraža nasprotovanje z besedami »a si izvedla referendumsko anketo, ki je zajela vse prebivalstvo Bele Krajine, da lahko veš, kaj govori večina«, še bolj pa z besedno zvezo »in trije večno nezadovoljni desničarski nergači«, s čimer izpostavi ideološki boj okoli delitve političnih strank na leve in desne, in s tem temelj za reprezentacije. Z žaljivko »desničarski nergači« pokaže na svoje simpatiziranje s partizanstvom.

Nasprotujoč slednjemu je komentar »*kurirček: Je pa treba vedeti, da je večino žrtev med partizani prav tako izvedla KP. V 9. Korpusu so komunisti samo od aprila 1944 pobili 470 Tigrovcev. Likvidacije zavednih Slovencev so izvajali v tako imenovanih izhodih trojk. Vse skupaj je KP želela prikriti na način, da so borce ves čas premeščali. Eden od glavnih zločincev na Primorskem je bil Bebler.*«, ki zagovarja domobranstvo, a hkrati ne obsoja partizanstva, pač pa komunistično partijo. Z besedami »večino žrtev med partizani prav tako izvedla KP. V 9. Korpusu so komunisti samo od aprila 1944 pobili 470 Tigrovcev.« kaže na razlikovanje med partizanstvom in komunisti ter obsojanje slednjih, to pa je jasen pokazatelj zavzemanja ideološke pozicije proti antirevolucionarni komponenti reprezentacij partizanstva in domobranstva. Poved »Likvidacije zavednih Slovencev so izvajali v tako imenovanih izhodih trojk.« še posebno prek besed »likvidacije« in »zavednih« kaže na redefiniranje zmagovalcev in žrtev, pa tudi travmatiziranost in neprestano podoživljanje. Z besedami »Vse skupaj je KP želela prikriti« in »en od glavnih zločincev na Primorskem je bil Bebler.« pa obsoja in obtožuje. Vnovično razlikovanje med partizanskim gibanjem in komunistično partijo gre razbrati v komentarju »*razumi če moreš: kaj pa tle veterani delajo saj so nas oni branili pred zločinsko komunistično jugoarmado, partizani so se borili za jugoarmado*«, kar kaže na reprezentacije v smislu antirevolucionarizma, delček pa tudi v smislu revizionističnega diskurza trganja Slovenije in njenega nacionalnega spominjanja iz širšega konteksta Balkana.

Izrazita politična instrumentalizacija spomina se kristalizira v komentarju »*še Bog se vas sramuje!: Kurirček - "Mi vsi smo potomci partizanov saj so komunisti vse drugače misleče pobili." Ne bo držalo . Tri četrtine teh je preživel in po vojni živelo v Sloveniji. Mnogi pa so obremenjeni s svojimi zločini zatočišče poiskali v Južno ameriških državah, ZDA in Kanadi. Po osamosvojitvi so še živeči domobranci in njihovi potomci pričakovali možnost rehabilitacije. Pa ni in ne gre! Tudi tvoje sladkorečenje in nakladanje ne bo obrodilo*

sadov. Črn madež je neizbrisen. Bili ste veliko slabši od najhujših komunistov!! Krščanski ISIS tistega časa!«, saj z besedami »Krščanski ISIS tistega časa« vlogo preteklosti naveže na današnji čas, hkrati pa kaže na nezmožnost pozabljanja, obtoževanje in obsojanje. Sicer avtor izraža podporo partizanstvu, saj z besedami »Tudi tvoje sladkorečenje in nakladanje ne bo obrodilo sadov. Črn madež je neizbrisen. Bili ste veliko slabši od najhujših komunistov!! Krščanski ISIS tistega časa!« obsoja domobranstvo in kaže na pripadnost neki skupini in kolektivni spomin v njej, saj konkretno poimenuje »bili ste«. Z besedami »Ne bo držalo. Tri četrtine teh je preživelo in po vojni živelo v Sloveniji. Mnogi pa so obremenjeni s svojimi zločini zatočišče poiskali v Južno ameriških državah, ZDA in Kanadi.« zanika trditve, da so bili vsi domobranci pobiti, hkrati pa pravi, da so mnogi od njih pobegnili. S tem kaže na zavračanje reinterpretacij in redefiniranja zgodovinskih dejstev, obenem pa z besedami »Črn madež je neizbrisen. Bili ste veliko slabši od komunistov« izkazuje svojo ideološko pozicioniranost proti kriminaliziranju partizanskega gibanja kot reinterpretaciji zgodovine. So pa reprezentacije v smislu revizionizma vidne v komentarju »*Majk:@domobrančki, pogledjte se v ogledalo, ponavadi sta dve plati, ti si zgleda prebral samo delček ene:), a si ostal v komunizmu? kaj ti nisi sedaj tu z nami v demokratični državi? partizanov ni več (razen na ZPIZU pa ti si eden, ki se skriva za temi komentarji), ostalih pa tudi ne, živiš v iluzijah mister maglus.*«, saj s povedjo »a si ostal v komunizmu?« kaže na oddaljevanje Slovenije iz konteksta Balkana, pa tudi politično instrumentalizacijo spomina, saj preteklost prestavi v sedanost. Avtor sicer izraža svoje simpatizerstvo s partizanstvom, kar najprej pokaže s pomanjševalnico »domobrančki«, ki konotira na manjvrednost in žaljenje. Z besedami »pogledjte se v ogledalo, ponavadi sta dve plati« opozori na reinterpretacije zgodovine, da je ta vedno konstrukcija preteklosti in da je eno stališče zgolj ena interpretacija in ne obča resnica. Besedna zveza »ti nisi sedaj tu z nami« kaže na skupinsko identiteto in pripadnost skupini prek kolektivnega spomina.

Travmatiziranost slednjega izrazito kaže komentar »*Jura: ti zadnji tako lažeš, da upam, da te poiščejo in tožijo*«, saj prek politične instrumentalizacije spomina preteklost postavi v sedanost in celo prihodnost, to pa kaže na nezmožnost pozabe in življenja v miru. Komentar z besedami »upam, da te poiščejo in tožijo« kaže na močno zaznamovanost in zelo reprezentativno kaže na razdeljenost bralcev, željo po maščevanju, celo pravno-formalnih sankcijah. Konkretnih groženj in obsojanja se poslužuje tudi komentator v komentarju »*Komandant Franc Rozman Stane: Ti Jura pa se ne repenči in ne grozi. Tudi tebe lahko kdo poišče in tetoži ...pri. Sv Petru. Ne delaj si utvar. Ne mislit da smo sinovi, vnuki*

partizanov in prvoborcev nesposobni udariti nazaj, ko bo to treba in da je vaše izdajalstvo moč prekriti z vstrajnimi lažmi in zobom časa. Po svoje pa malo obžalujem da prilike ne nanesejo na preštevanje. že sedaj na te in one ..tako bi za vedno utihnili slovenski kvizlinški smrad.. Popravnega tokrat nebi bilo več. Enkrat za vselej.In dokončno.», najprej z besedami »Ti Jura pa se ne repenči in ne grozi. Tudi tebe lahko kdo poišče in tetoži ...pri. Sv Petru. Ne delaj si utvar.«, nato pa še z besednimi zvezami »Ne mislit da smo nesposobni udariti nazaj, ko bo to treba«, »malo obžalujem da prilike ne nanesejo na preštevanje. že sedaj na te in one«, »tako bi za vedno utihnili slovenski kvizlinški smrad«, pri čemer tudi žali. Avtor, ki sicer simpatizira s partizanstvom, z besedami »da je vaše izdajalstvo moč prekriti z vstrajnimi lažmi in zobom časa« obsoja in obtožuje. Z besedami »smo sinovi, vnuki partizanov in prvoborcev« kaže na svojo pripadnost, skupinsko identiteto, ki se tvori prek kolektivnega spomina skupine ter se oblikuje v generacijskega, saj se s starostno vezjo prenaša iz roda v rod. Tako kaže tudi na prenos prtljage zgodovinskih spominov, ki je kar ne more odložiti, kar opozarja tudi na travmatiziranost, saj z besedami »tako bi za vedno utihnili slovenski kvizlinški smrad.. Popravnega tokrat nebi bilo več. Enkrat za vselej.In dokončno.« potrjuje, da pozaba ni mogoča in da bo podoživljanje vedno znova prisotno.

To je vidno tudi v zadnjem izbranem komentarju *»Pravica: Komandant Franc Rozman Stane - ne nakladaj prebral sem vse poste do sedaj in res vidim, da ti več kot ne mlatiš svoje brez, da bi sploh prebral kaj kdo napiše;) samo, da je v nekem postu beseda domobranc pa ti že zagori rdeča luč hahahaha neverjetn si res. Tip spodaj-Rudl ne omenja Tita niti z eno besedo, kje si to zdaj našel? res se vidi, da si popolnoma usekan pa brez zamere-ja, zdj bom še jst na konc domobranc, ker sem ti napisu nekaj krepkih ajojjj, debil ostane debil.«*, saj z besedami *»samo, da je v nekem postu beseda domobranc pa ti že zagori rdeča luč«* opozarja na to, da so nekateri že alergični na nasproti pozicionirane, kar je hkrati dokaz velike razdeljenosti. Obenem to kaže na travmatiziranost ter nezmožnost pozabiti in iti dalje. Pri tem uporablja tudi žaljivke *»si popolnoma usekan«* in *»debil ostane debik«*, s čimer v bistvu obsoja. Z besedami *»zdj bom še jst na konc domobranc, ker sem ti napisu nekaj krepkih«* pa se želi pozicionirati kot nevtralen, neopredeljen, kar bi lahko kazalo na potlačenje in pozabo, ki sta del travmatiziranosti. Že samo dejanje komentiranja namreč pozicionira komentatorja kot opredeljenega, ne glede na to, ali simpatizira s partizanstvom ali domobranstvom in z njim nekaj sporoča – ne glede na to, da ne gre za dejanski prenos informacij.

8 Diskusija

Razdeljenost bralcev v spletnih komentarjih se v največji meri kaže prek reprezentacij partizanstva in domobranstva. Antirevolucionarna komponenta reprezentacij, kot ji pravi Buden (2014), gre najpogosteje z roko v roki z revizionističnim pogledom, ki po Pušnikovi (2016) izkazuje težnjo po izvzemanju Slovenije iz konteksta Balkana. Na sploh so precej pogoste reinterpretacije in poudarjanje zgodovine, ki je konstrukcija preteklosti, do katere dostopamo skozi rekonstrukcije našega spomina (Halbwachsu 2003). Skozi reinterpretiranje se izkristalizira ideološka pozicioniranost komentatorjev, ki temelji na spominskih bojih. Pozitivni spomini na jugoslovanske socializem in prosperiteto ter junaško borbo partizanov po besedah Pušnikove (2017) trčijo z negativnim spominjanjem na komunistično represijo in partizanske poboje za časa vojne in po njej; med jugoslovansko socialistično nostalgijo na eni in demonizacijo komunistične Jugoslavije na drugi strani (Velikonja in Todorova v Pušnik 2017). Ker je slovenska družba spominsko razdeljena in ne zna interpretirati svoje polpretekle zgodovine, ta kolizija spominov povzroča trenutno interpretacijo slovenske preteklosti (Pušnik 2017). Takoj za reprezentacijami je v komentarjih izjemno izrazita zgodovinska travma. Najbolj je opazno nenehno podoživljanje, kot ga izpostavi Edkinsonova (2003), in nezmožnost pozabe ter življenja v miru, ki jo Huyssen (2000) pripiše zahodnim kulturam. Ponekod je opazno tudi potlačenje. V komentarjih se močno kaže kolektivni spomin skupine, ki po Halbwachsovem (2003) prepričanju živi znotraj družbenih skupin in ovija individualnega, opazna pa je tudi Halbwachsova (2003) "zgodovinska prtljaga", ki jo avtorji komentarjev nosijo seboj in prek katere evocirajo svojo preteklost ter jo povečujejo s konverzacijo, v konkretnem primeru s komentiranjem na spletu. Viden je tudi generacijski spomin, ki ga izpostavi Assmanova (2004) in ki se po njenem vzdržuje prek starostnih vezi. Zelo pogosta je politična instrumentalizacija spomina, ki se najbolj kaže prek prenosa preteklosti v sedanost, kjer po Corcoranu (2002) odigra politično vlogo. Najpogosteje se veže na politični sistem in njegove akterje.

Na ravni jezika se vse to kaže na različne načine. Najpogosteje z žaljivkami in grožnjami, prek pomanjševalnic in rabe konkretnih žaljivih, mestoma vulgarnih besed. V večini njih zaslutimo željo po maščevanju, v vseh komentarjih pa so bili posredno opazni obsojanje in obtoževanje na eni ter povečevanje na drugi strani.

S temi ugotovitvami lahko odgovorim na svoji raziskovalni vprašanji. Na prvo (1) »Kateri so dejavniki za razdeljenost bralcev časopisa glede partizanstva in domobranstva?« lahko odgovorim, da so poglobitni dejavniki kolektivni spomin znotraj skupine, zgodovinska

travma, politična instrumentalizacija spomina ter reprezentacije partizanstva in domobranstva. Vse to se je pokazalo v analiziranih komentarjih, zato na drugo raziskovalno vprašanje (2) »Kako se kaže razdeljenost belokranjske populacije v spletnih komentarjih?« lahko odgovorim, da avtorji komentarjev prek zgoraj omenjenih dejavnikov dano situacijo postavljajo v neki širši metaokvir reflektiranja družbenih odnosov in razmerij moči. Ti se na ta način reproducirajo in so vidni tudi na drugih področjih, pri drugih tematikah, ne zgolj pri delitvi na partizanstvo in domobranstvo. V komentarjih gre za eksplicitno moraliziranje, saj prek obtoževanja brez oprijemljivih argumentov podajajo sodbe, ki imajo v resnici bolj malo opraviti s tehtnimi razmisleki in uravnoteženimi diskusijami o zgodovinskih dogodkih. Precej deterministično posegajo vanje in prek rekonstrukcij svojih individualnih spominov redefinirajo in rekonstruirajo preteklost.

Z reflektiranjem družbenih razmerij komentiranje postane neka utrjena družbena oblika, ki jo komentatorji reproducirajo sami in se z njo uprizarjajo. Z ideološko pozicioniranostjo sporočajo zgodbo o sebi in skozi to igrajo vlogo, kar želijo biti in postati. Kot pravi Goffman (2014), moramo posameznikovo delovanje gledati skozi definicijo situacij, kot jih ljudje definiramo in kako se v njih obnašamo; prilagajamo svoj nastop - vlogo neki situaciji, ki je družbeno konstruirana, vnaprej definirana in reproducira družbena razmerja moči. Komentatorji na konkretno družbeno definicijo situacije pristajajo prek vedenja, a jo tudi subvertirajo. Pri tem idealizirajo svoje prepričanje in mistificirajo svoje akterje.

Mnoge v komentarjih razbrane vidike lahko apliciramo v kulturno-zgodovinski kontekst področja, saj je Bela krajina v tem smislu precej specifična. V njej so se odvili za partizanstvo ključni dogodki, bila je tudi prvo osvobojeno območje na Slovenskem, hkrati pa meji na Dolenjsko, kjer so se dokaj zgodaj pokazali zametki domobranstva. To se je skušalo širiti proti Beli krajini, dotaknilo se je nekaterih severnejših predelov, a v zelo majhnem oz. blagem obsegu. Tako je med Belokranjci opazna večja pripadnost partizanstvu, ki jo skušajo krepiti z referiranjem na to historično ozadje območja, ga repetitivno poudarjati in izpostavljati ter prenašati na aktualno politično in družbeno stanje.

Zaključim lahko z ugotovitvijo, da je intenziteta razdeljenosti bralcev visoka, saj sta od 20 komentarjev zgolj 2 takšna, v katerih je avtor (vsaj) skušal izraziti nepozicioniranost, nevtralnost glede partizanstva in domobranstva. V ostalih je bila razdeljenost bralcev eksplicitno vidna, saj so se komentatorji ideološko pozicionirali in eksplicitno izrazili simpatizerstvo z eno ali drugo stranjo. Je pa pri tem smotrno omeniti, da je že samo

komentiranje neke vrste pozicioniranost bralca, ne glede na (ne)simpatizerstvo, saj z njim že nekaj sporoča, in sicer najprej to, da se ob prispevku ne more vzdržati komentarja oziroma ga ne more ignorirati.

9 Zaključek

Kompleksen in dinamičen, predvsem pa večplasten pojem, kot je kolektivni spomin, dokazuje, da ljudje nimamo zgolj svojega, individualnega spomina, pač pa je ta močno ovit in prepleten s skupinskim, ki se oblikuje znotraj nekega kolektiva. Nanj močno vpliva družbeni kontekst in je pravzaprav neodvisen od posameznika, saj se oblikuje skozi različne faze socializacije – iz roda v rod, pri vzgoji znotraj družine, v šolskem diskurzu, med istimi generacijami in kasneje znotraj določenih interesnih skupin. Znotraj teh faz prihaja do mešanja različnih vplivov in tendenc, ki (pre)oblikujejo našo percepcijo preteklosti, pogosto enostransko. Zgodovino moramo zato jemati kot konstrukcijo preteklosti, ker do nje ne dostopamo neposredno, temveč skozi rekonstrukcije našega spomina. Poleg družbenega konteksta pri tem pomembno vlogo odigra komuniciranje, saj se rekonstrukcije gradijo, krepijo in celo povečujejo skozi različne oblike konverzacije. Med temi je tudi komentiranje na spletu. Zgodovinska travma onemogoča pozabo in vedno znova obuja spomin ter podoživljanje na eni, a tudi potlačanje in pozabo na drugi strani. Katera stran bo pretehtala, odločajo (tudi) mediji, zaradi katerih se bodisi spominjamo bodisi pozabljamo – z (ne)izbiro vsebin in modificiranim prikazom teh je naš spomin močno mediatiziran, podobno kot je mediatizirana družba in naša participacija v njej.

Se pa na razmerja med mediji in občinstvom trudi vplivati politična kultura, zaradi česar posredno dostopa tudi do našega spomina in ga na ta način politično instrumentalizira. Pri tem prenaša vlogo preteklosti v sedanjost in celo prihodnost, "uspešnejša" je tam, kjer politični sistem ni preveč stabilen. V Sloveniji se to kaže (tudi) v ideoloških bojih, artikuliranih v razlikovanju levičarstva in desničarstva političnih strank ter preferiranju določene strani zgodbe enih in drugih. Pri tem gre za dve nasprotujoči si ideološki poziciji o državljanski vojni znotraj 2. sv. vojne med partizani in domobranci. V slovenski družbi ni jasnega kolektivnega spomina na tiste dogodke, niti ni prišlo do soglasja znotraj spominskega sistema ter posledično ne uradne umestitve dogodka kot oblikovanega konsenza. V tej nekonsenzualni točki slovenske družbe zaznamo tri dominantne in med seboj prepletajoče se načine, na katere sta se spreminjala spomin in interpretacija dogodkov med 2. sv. vojno in po njej na slovenskih tleh: (1) pozabljanje revolucije, prilaščene s strani komunistične partije; (2) revizionistični pogled na nekdanjo skupno državo Jugoslavijo in trganje Slovenije iz širšega konteksta Balkana v tranzicijskem, osamosvojitvenem obdobju prehoda v demokracijo; (3) redefiniranje in kriminaliziranje partizanskega gibanja s posploševanjem partizanov kot zlobnežev in domobrancev kot žrtev. Reprerentacije partizanstva in domobranstva vključujejo medijske

reinterpretacije, redefinirajoč vlogi partizanstva in domobranstva ter spominske boje, podvržene dvema dominantnima diskurzoma ter trenutni politični situaciji. Ta se odraža na celotnem političnem sistemu v Sloveniji, ki vedno znova, ne glede na trenutno vladajočo strujo, na nek način "sponzorira" dominantni družbeni diskurz o dogodkih začasa 2. sv. vojne in po njej. Odsev je viden v širši družbi, saj so ljudje razdeljeni na dva pola, na simpatizerje partizanstva in simpatizerje domobranstva. V praksi je to vidno na različne načine.

Z diplomsko nalogo na temo kolektivni spomin in travma v novih medijskih okoljih sem želela diskutirati o ideološki ločenosti slovenske družbe glede partizanstva in domobranstva. Pri iskanju poglavitnih dejavnikov za to razdeljenost sem ugotovila, da so to kolektivni spomin, zgodovinska travma, politična instrumentaliziranost spomina ter reprezentacije partizanstva in domobranstva. Vsi so bili vidni v komentarjih pod prispevkoma spletne izdaje lokalnega časopisa.

Z analizo sem ugotovila, da je razdeljenost komentatorjev, pri katerih je potrebno izpostaviti anonimnost, ki močno vpliva na intenzivnost izražanja stališča, izrazito vidna, saj je v samo dveh komentarjih od skupno dvajsetih zaznati nevtralnost oz. neopredeljenost. Razdeljenost se je pokazala prek vseh nastavkov, nanizanih v teoretičnem delu diplomske naloge: bralci tvorijo kolektivni spomin kot del skupinske identitete in pripadnosti, spomine evocirajo prek zgodovinske prtljage, ki jo nosijo seboj in jo povečujejo s konverzacijo. Bralci so izrazito travmatizirani, saj vedno znova podoživljajo te dogodke in jih niso zmožni pozabiti, četudi jih niso dejansko doživeli. Njihov spomin je precej politično instrumentaliziran, saj zgodovino prenašajo na sedanost in tudi prihodnost ter jo vežejo na aktualni politični sistem. Njihovo mišljenje, izraženo v komentarjih, pa je prežeto z reprezentacijami vseh treh nivojev, saj izpostavljajo pozabo komunistično prisvojene revolucije, revizionistično gledajo na nekdanjo državo in skušajo Slovenijo iztrgati iz širšega konteksta Balkana, obenem pa redefinirajo vloge partizanstva in domobranstva, nekateri kriminalizirajo partizansko gibanje, drugi pa nanj opozarjajo. Vse to indicirajo z žaljivkami, obsojanjem, povečevanjem in celo grožnjami. Na ta način reflektirajo družbene odnose in razmerja moči, jih reproducirajo ter prenašajo tudi na druga področja. To lahko beremo tudi kot nekonsistentno komuniciranje (Goffman 2014, 194), saj se »občinstvo, ki je odsotno, lahko poimenuje s kolektivnim izrazom, ki združuje distanco in omalovaževanje ter sugerira razkol med tistimi, ki neki skupini pripadajo (in-group), in tistimi, ki se z njo ne istovetijo (out-group)«. Rothenbuhler (2016) pa temu pravi ritual distance do tistega, ki ni del ekipe, in je prepričan, da gre pri tem za ustvarjanje skupnosti z definiranjem zunanosti znotraj ekipe. Na strukturnem nivoju lahko

to opazimo denimo v medijskem definiranju sovražnika v politiki, ki ga ta skonstruira, da bi povezala skupnost. Debatno pa je to vidno ravno na forumih in konkretno v spletnem komentiranju, kjer komentatorji ustvarjajo neko skupnost s pomočjo mita in na ta način utrjujejo družbeni red.

S komentiranjem se umeščajo v situacijo, v kateri se samouprizarjajo in se predstavljajo kot to, kar hočejo biti. Prek obsojanja in obtoževanja moralizirajo in podajajo neargumentirane sodbe in prek individualnih spominov rekonstruirajo zgodovino. Izrazitejša je podpora partizanstvu, kar ne čudi, saj je Bela krajina specifično območje. V kulturno-zgodovinskem kontekstu in njegovem historičnem okviru razberemo izrazito partizansko tradicijo, ki jo komentatorji ponavljajoče izpostavljajo in aplicirajo v današnji politični in družbeni sistem.

Komentatorji so tako zaradi pojasnenih vzgibov znotraj kolektivnega spomina in zgodovinske travme vedno znova gnani k ostremu polemiziranju o dogodkih med 2. sv. vojno in po njej, četudi je razplet največje morije na prehodu v drugo polovico 20. stoletja v svetu popolnoma jasen, zmagovalci in poraženci pa znani. V slovenski družbi, podobno kot v ostalih vzhodnoevropskih državah, temu ni tako. Buden (2014) to stanje prepozna v postkomunističnih državah na prehodu v demokracijo, kot posledico pa je ta tranzicijski proces po njegovem prinesel prav reinterpretacijo NOB (Buden 2014). Tako konsenz ni dosežen, v 90-ih letih so se začela preizpraševanja in celo redefiniranja zgodovinskih dejstev. Kot pravi Pušnikova, se spomin slovenske družbe trudi reflektirati izgubo konsenzualnega nadzora nad interpretacijami partizanske in jugoslovanske preteklosti na splošno (Pušnik 2016, 20). Spomini, ki so v koliziji, na eni strani odsevajo nostalgično spominjanje "dobrega starega socializma", na drugi strani pa represivni komunizem in poveljne poboje. Zato je slovenska družba spominsko razdeljena, saj ne zmora interpretirati svoje polpretekle zgodovine, ravno kolizija obeh vrst spominjanja pa oblikuje trenutno interpretacijo (Pušnik 2017).

Družbeni red, znotraj katerega prek simbolnih sredstev oblikujemo svoje sebstvo v družbeno obliko, temelji na družbeni ideologiji oz. diskurzivnih režimih v družbi. V družbeni red ne pristajamo zgolj zaradi konsenza, pač pa so tu tudi mnogi mehanizmi nadzora in obvladovanja (Rothenbuhler 2016). Zato ne bi bilo slabo, če bi svoje ideologije in diskurzivne režime svojih misli obvarovali in ne dopustili, da se jih polastijo, kot pravi Miklavž Komelj, »žalostne in neproduktivne polemike o narodnoosvobodilnem boju in revoluciji, ki se v slovenskem prostoru vlečejo po različnih medijih in ki ne blokirajo samo mišljenja preteklosti, ampak tudi in predvsem mišljenje sedanjosti« (Komelj 2009).

10 Literatura

1. Alexander, Jeffrey C. 2009. *Remembering the Holocaust: a debate*. Oxford: University press.
2. Anderson, Steve. 2001. *History TV and popular memory*. V *Television histories*, ur. G. R. Edgerton in P. C. Rollins, 19–36. Lexington: The university press of Kentucky.
3. Assman, Aleida. 2004. Four Formats of Memory: From Individual to Collective Constructions of the Past. V *Cultural Memory and Historical Consciousness in the German Speaking World Since 1500*, ur. C. Emden in D. Midgley, 19–37. Oxford: Peter Lang.
4. Buden, Boris. 2014. *Cona prehoda: O koncu postkomunizma*. Ljubljana: Krtina.
5. Corcoran, Farrel. 2002. The political instrumentality of cultural memory: A case study of Ireland. *The public* 9 (3): 49–63.
6. *Dolenjski list*. 2016a. Krajevna skupnost Črnomelj je praznovala, 21. avgust. Dostopno prek: http://www.dolenjskilist.si/2016/08/21/160645/novice/bela_krajina/Krajevna_skupnost_Crnomelj_je_praznovala/# (25. april 2017).
7. --- 2016b. 57. srečanje borcev domicilnih enot NOV in POS Bele krajine, 28. avgust. Dostopno prek: http://www.dolenjskilist.si/2016/08/28/160903/novice/bela_krajina/57_srecanje_borcev_domicilnih_enot_NOV_in_POS_Bele_krajine/# (25. april 2017).
8. --- 2016c. Analizirano besedilo tednika (avgust). Dostopno prek: http://www.dolenjskilist.si/2016/08/21/160645/novice/bela_krajina/Krajevna_skupnost_Crnomelj_je_praznovala/# (25. april 2017).
9. --- 2016č. Analizirano besedilo tednika (avgust). Dostopno prek: http://www.dolenjskilist.si/2016/08/28/160903/novice/bela_krajina/57_srecanje_borcev_domicilnih_enot_NOV_in_POS_Bele_krajine/# (25. april 2017).
10. Edkins, Jenny. *Trauma and the memory of politics*. 2003. New York: Cambridge University Press.
11. Goffman, Erving. 2014. *Predstavljanje sebe v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
12. Halbwachs, Maurice. 2001. *Kolektivni spomin*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
13. Hobsbawm, Eric. 1995. *Art and Power: Europe under the dictators 1930-45*. Hudson: Hayward gallery.

14. Hoskins, Andrew. 2009. The Mediatisation of Memory. V *Save as ... digital memories*, ur. Joanne Garde-Hansen, Andrew Hoskins in Anna Reading, 27–43. New York: Palgrave Macmillan.
15. Huyssen, Andreas. 2000. Present Pasts: Media, Politics, Amnesia. *Public Culture* 12 (1): 21–38.
16. Kirn, Gal. 2014. *Partizanski prelomi in protislovja tržnega socializma v Jugoslaviji*. Ljubljana: Sophia.
17. Komelj, Miklavž. 2009. *Kako misliti partizansko umetnost?* Ljubljana: Založba.
18. Pentzold, Christian. 2009. Fixing the floating gap: The online encyclopaedia Wikipedia as a global memory place. *Memory studies* 2 (2): 255–272.
19. Peters, John D. 2001. Witnessing. *Media, culture & society* 23 (6): 707–723.
20. Pušnik, Maruša. 2005. Fotografija v muzeju kot arhiv kolektivnega spomina: Ljubzen do zgodovine. *Teorija in praksa* 42 (2–3): 409–429.
21. --- 2009. Documentaries and Mediated Popular Histories: Shaping Memories and Images od Slovenia's Past. V *Technologies of memory in the arts*, ur. L. Plate in A. Smelik, 188–202. London: Palgrave Macmillan.
22. --- 2016. *Media memorial discourses and memory struggles in Slovenia: Transforming memories of WWII and Yugoslavia*. Ljubljana: interno gradivo.
23. --- 2017. Remembering the Partisans and Yugoslav socialism: Memories and counter-memories. *Anthropological notebooks* 23 (1): 71–91.
24. Pušnik, Maruša, Breda Luthar in Dejan Jontes. 2016. Ritual v mediatizirani družbi. V *Ritualno komuniciranje: od vsakdanje konverzacije do medijsko posredovane ceremonije*, Eric W. Rothenbuhler, 7–35. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
25. Sturken, Marita. 2009. Tourists of history: Souvenirs, architecture and the kitschification of memory. V *Technologies of memory in the arts*, ur. L. Plate in A. Smelik, 18–35. London: Palgrave Macmillan.
26. Van Dijk, Teun A. 1993. Principles of critical discourse analysis. *Discourse & society* 4 (2): 249–283.
27. --- 1995. Aims of critical discourse analysis. *Japanese discourse* 1 (1): 17–28.
28. Vezovnik, Andreja. 2008. Kritična diskurzivna analiza v kontekstu sodobnih diskurzivnih teorij. *Družboslovne razprave* 24 (57): 79–96.
29. Vogrič, Rudi. 1973. *Boj Belokranjcev*. Ljubljana: Knjižnica OF.
30. Weiss, Janez. 2014. Memento na Črnomelj v prelomnih letih 1941–1945. *Svobodna misel* 1 (1): 5–14.

31. Wertsch, V. James. 2008. The narrative organization of collective memory. *Ethos* 36 (1): 120–135.